

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Fyzické projevy při kontaktu s Jiným ve
vybraných ságách o dávnověku a rodových ságách**

Nikola Macháčková

Vedoucí práce

Mgr. Marie Novotná

Praha 2016

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 6. 5. 2016

.....
Nikola Macháčková

Poděkování

Ráda bych poděkovala Mgr. Marii Novotné za pomoc při vedení této bakalářské práce, za její cenné rady, připomínky a čas, který mi věnovala v průběhu celého mého studia.

1. Úvod	1
1.1. Historické a kulturní pozadí	1
1.2. Zdroje: Ságy	2
1.2.1. Ságy o dávnověku	3
1.2.2. Ságy o Island'anech	4
2. Metodologie	4
2.1. Výzkumný problém a výzkumné otázky	4
2.2. Výzkumná strategie, vzorek a analytické postupy	5
2.3. Pojmový aparát	6
2.3.1. Emoce	6
2.3.2. Jiné	6
2.4. Teoretický rámec	8
3. Setkání s Jiným	10
3.1. Setkání s mrtvým	10
3.1.1. Sága o Hervaře	10
3.1.2. Sága o Vǫlsunzích	13
3.1.3. Sága o lidech z Eyru	16
3.1.4. Sága o Eiríkovi Zrzavém	23
3.2. Vǫlva	25
3.2.1. Sága o Vǫlsunzích	26
3.2.2. Sága o lidech z Eyru	28
3.2.3. Sága o Eiríkovi Zrzavém	32
3.3. Berserkové	34
3.3.1. Sága o Hervaře	34
3.3.2. Sága o lidech z Eyru	37
4. Jaké emoce vyvolává v lidech setkání s Jiným	39
4.1. Strach	39
4.1.1. Setkání s mrtvým	39
4.1.2. Vǫlva	41
4.1.3. Berserkové	42
4.2. Překvapení	43
4.2.1. Setkání s mrtvým	43
4.2.2. Vǫlva	43
4.2.3. Berserkové	44

4.3. Odpor	44
4.3.1. Setkání s mrtvým	45
4.3.2. Vřlva	45
4.3.3. Berserkové	46
4.4. Radost	46
4.4.1. Setkání s mrtvým	46
4.4.2. Vřlva	47
4.4.3. Berserkové	47
4.5. Hněv	48
4.5.1. Setkání s mrtvým	48
4.5.2. Vřlva	48
4.5.3. Berserkové	49
4.6. Smutek	50
4.6.1. Setkání s mrtvým	50
4.6.2. Vřlva	51
4.6.3. Berserkové	51
5. Jak na setkání s Jiným lidé reagují fyzicky	52
5.1. Zranění a smrt	52
5.2. Vyčerpání po cestě do Jiného	52
6. Jaká je řeč těla lidí při kontaktu s Jiným	53
7. Závěr	55
8. Zdroje	57
8.1. Primární literatura	57
8.2. Sekundární literatura	57

1. Úvod

Tato práce bude založená na literární analýze dvou ság o dávnověku a dvou rodových ság. Cílem této práce je nalézt v ságách fyzické a emocionální reakce na setkání se s Jiným a následně porovnat tyto reakce v rámci dvou odlišných ságových žánrů. V úvodu práce popíšu ságy obecně, okolnosti jejich vzniku a jejich charakteristické znaky a poté přiblížím děje jednotlivých analyzovaných ság. Další část úvodu bude tvořit výzkumný problém s konkrétními výzkumnými otázkami, dále popíšu kritéria pro výběr do vzorku a způsob analýzy dat. Dále v práci osvětlím základní pojmy, se kterými budu pracovat, a některé z předchozích výzkumů. Po představení výsledků bádání a jejich analýze práci ukončím závěrem, který bude rekapitulovat nalezené reakce a bude obsahovat porovnání dvou ságových žánrů.

1.1. Historické a kulturní pozadí

Ságy, kterými se budu ve své bakalářské práci zabývat, byly sepsány ve 13.-14. století na Islandu. O objevení a osidlování Islandu pojednává Kniha o záboru země (*Landnámabók*) a Kniha o Island'anech (*Íslendingabók*) sepsaná ve 12. století islandským historikem Arim Porgilssonem zvaným Učený. Kniha o Island'anech pokrývá období od roku 870 do roku 1120 a dozvídáme se z ní, že vůbec prvním záborcem byl Nor Ingólfur Arnarson a že osidlování začalo roku 874, za doby vlády Haralda Krásnovlasého v Norsku. Harald Krásnovlasý začal se sjednocováním malých regionů Norska, kde dříve vládli váleční velitelé a předáci, a zavedením daní vypudil sedláky, kteří neměli dostatek půdy a nechtěli platit daně, pryč z Norska na Island. Island nebyl ideální svým zemědělským potenciálem, ale na rozdíl od Britských ostrovů se záborci nemuseli střetávat s místním obyvatelstvem. Mnoho záborců také pocházelo ze skandinávských osad v Irsku a Skotsku, kde se jim již nedařilo udržovat si moc (Kadečková, 2001).

S přibývajícím obyvatelstvem bylo potřeba dát zemi jednotné zákony a ústřední sněm, a proto byl roku 930 založen alþing, zákonodárný a soudní sněm pro celou zemi. Shromáždění se konalo jednou ročně na Sněmovní pláni (Þingvellir) na jihozápadě Islandu a právo vycházelo z norských zákonů. Zákonodárnou moc reprezentovali goðové, kteří měli i náboženskou funkci a byli voleni sedláky, aby je na sněmu zastupovali. Nejdůležitějším mužem sněmu byl zákonopravce, který mimo jiné musel znát všechny islandské zákony nazpaměť (Kadečková, 2001).

Právě na alpingu bylo kolem roku 1000 přijato křesťanství za oficiální náboženství. Přijetí probíhalo poměrně nenásilnou formou a uskutečnilo se hlavně z praktických důvodů, protože kvůli rozdělení obyvatelstva na pohany a křesťany hrozilo i rozdělení práva a porušení míru. I přes přijetí křesťanství směli pohané dál vyznávat svou starou víru a provozovat pohanské rituály, avšak pouze v soukromí a bez svědků. Právě díky tomu mohla pohanská víra na Islandu přežít ještě dlouho poté, co bylo přijato křesťanství. Tomu také nasvědčují archeologické nálezy, na kterých můžeme nalézt současně pohanské symboly, jako například Pórovo kladivo a křesťanský kříž (Davidson, 1988).

Tato tolerance staré víry způsobila, že i po jejím úplném vymizení nebyli křesťanští spisovatelé na Islandu vůči pohanství tak odmítaví jako na kontinentu, a tak mohli napsat jedinečné doklady o germánském náboženství a mytologii. Navíc zájem Islandanů o rodokmeny, původ svých předků a vlastní kulturu vedl k tomu, že ve středověku napsali takové množství děl ve staroseverštině, od rodokmenů, zákonů, historiografických textů až po ságy (Ross, 2010: 11).

1.2. Zdroje: Ságy

Ságy jsou anonymní prozaické příběhy, které byly na Islandu sepsány zhruba od konce 12. století do poloviny 14. století (Byock, 1984: 153). Pojem *sága* pochází ze staroseverského slovesa *segja* znamenajícího „říkat“, „vyprávět“ a je tedy pravděpodobné, že mají alespoň z části svůj původ v orální tradici. Právě původ a historická věrohodnost ság je problémem, kterým se vědci zabývají již dlouhou dobu a jejich názory na tuto problematiku se zatím nesešly. Naopak existují dva názory vysvětlující vznik ság rozdílně. První skupina vědců zastává názor na takzvaný „ústní vznik ság“ a podle nich se příběhy předtím, než byly sepsány, předávaly ústně, proto mají vysokou historickou hodnotu. Druhou teorií o vzniku ság je „knižní vznik“, který připisuje příběhy v ságách kreativitě středověkých autorů. Podle nich tedy nemají původ v pohanské minulosti, ale protože jsou to výtvořky fantazie křesťanských autorů 13. století, nejsou historicky věrohodné (Kadečková, 2001). Jaký je skutečný podíl fakt a fikce v ságách není doposud jasné, každopádně je pravděpodobné, že písně vyskytující se v ságách, vzhledem ke své přísné struktuře meter, nebyly vystaveny změnám v tak velké míře a již dávno před sepsáním se předávaly ústně (Novotná, 2015: 12).

Ságy se dále dělí do pěti žánrů, kterými jsou ságy královské, ságy o biskupech, ságy o současnosti, o dávnověku a rodové ságy, které jsou také nazývané ságy o Islandanech. Styl ság je odlišný od jiných středověkých děl, obecně můžeme říct, že se vyznačují epickou objektivitou a vždy jsou psány ve 3. osobě. Pro ságy je typické, že popisují vnější fakta,

události, průběhy sporů a naopak v nich nikdy nenalezneme popis toho, co se odehrávalo pod povrchem a o vnitřních lidských pocitech, popisují tedy pouze to, co lze vidět a slyšet (Kadečková, 1997: 118). Styl ság je tedy jednoduchý, věcný, střízlivý, v ságách nenajdeme propracované popisy krajiny. Charakteristiku postav tak lze vyčíst z dialogů, nebo jejich činů a chování, jejich hlubší psychiku pak může čtenáři odhalit popis fyziologických reakcí postav na danou situaci. Pro rodové ságy je typický podrobný popis každé postavy vstupující do děje, při kterém může být zmíněn i dlouhý rodokmen postavy a přesně určené místo bydliště (Kadečková, 1997: 115).

1.2.1. Ságy o dávnověku

Jedním ze dvou žánrů ság, kterým se budu ve své práci zabývat jsou ságy o dávnověku, *fornaldarsögur*, které se na Islandu psaly ve 14. století, ale jak již název napovídá, jejich děj je zasazen do prehistorické doby a do vzdálených míst. Pro ságy o dávnověku jsou charakteristické mytické, až pohádkové motivy a na rozdíl od jiných ságových žánrů se historických faktů drží jen velmi volně, jsou tedy historicky nejméně věrohodné a zřejmě je jejich smyslem čtenáře pouze pobavit. Na rozdíl od ság rodových v nich vystupují bájní hrdinové bojující s mrtvými, berserky a fantastickými zvířaty (Kadečková, 1997).

První ságou o dávnověku, jejíž části budu ve své práci analyzovat, je *Sága o Hervaře*. Tato sága patří do podkategorie ság heroických, které jsou ze ság o dávnověku nejstarší a zdůrazňují tragický osud hrdinů ság (Kozák 2008: 13). Ústředními postavami jsou Hervor, odvážná štínonoška, a král Heiðrek, Hervařin syn. Tato sága je bohatým zdrojem různých, nejen nadpřirozených, motivů. Můžeme v ní nalézt pohádkové prvky, jako například prokletý meč Tyrfing ukovaný *dvergy*, dále mytologická témata, v sáze vystupuje Óðin, a nakonec můžeme zmínit i historické prvky, například válku Hunů s Góty ke konci ságy.

Další heroická sága, kterou se budu blíže zabývat, je *Sága o Völsunzích* sepsána v druhé polovině 13. století a která je parafrází hrdinských písní ze Starší Eddy. Sága je skrz naskrz protkána mytologickými tématy a postavami, fantaskními prvky a předurčeným tragickým osudem hlavních hrdinů. *Sága o Völsunzích* pojednává o hrdinských činech, které vykonali příslušníci tohoto rodu. Jedním z ústředních fantaskních prvků je kouzelný meč, kterého se zmocní Sigmund, syn krále Völsunga, když ho jako jediný dokáže vytáhnout z kmene stromu, kam ho zarazil Óðin. Tímto mečem Sigmundův syn Sigurð vykoná velké činy, pomstí své příbuzné, zabije draka Fáfnih a získá tak jeho prokletý poklad. Tyto činy mu však budou nejen k velké slávě, ale přinesou mu i zkázu.

1.2.2. Ságy o Island'anech

Druhý žánr ság, který budu podrobněji rozebírat, jsou vybrané rodové ságy, neboli ságy o Island'anech. Stejně jako tomu bylo v případě ság o dávnověku, nebyly rodové ságy napsány v období, o kterém pojednávají. Ságy byly sepsány mezi roky 1240 a 1310, ovšem jejich děj je zasazen do doby osídlování Islandu, tedy zhruba od roku 900 do 1050 (Novotná, 2015: 7). Ságy o Island'anech pojednávají o prvních záborcích Islandu a jejich rodech, přibližují nám životy, dobrodružství a skutky lidí, jež žili ve společnosti, ze které zatím plně nevymizel právní institut krevní msty.

Z rodových ság se budu věnovat *Sáze o lidech z Eyru*, která se nevěnuje jedné rodové linii jako ostatní ságy, ale zaměřuje se na místo a má tedy epizodičtější charakter. V sáze se objevují i nadpřirozené jevy, z nichž se nejvíce budu věnovat vracejícím se mrtvým, kteří se v sáze hojně vyskytují. Sága navíc ukazuje přetrvávající pohanské zvyky a myšlení potom, co bylo na Islandu přijato křesťanství, za což se zasloužil i goði Snorri, jedna z hlavních postav ságy, která vzájemně propojuje jednotlivé postavy a tedy i příběhy ságy.

Sága o Eiríkovi Zrzavém je jednou z nejkratších ság o Island'anech a jak již název napovídá, hlavní postavou je vzdorovitý Eirík Zrzavý. Sága popisuje Eiríkovu cestu do Grónska potom, co je vyhnán z Islandu za zabití a také objevení a cesty do Ameriky. Sága sice pojednává o době, kdy se na Severu začalo šířit křesťanství a mnoho postav již bylo křesťany, ale stejně jako *Sága o lidech z Eyru* stále ještě obsahuje některé pohanské zvyky. *Ságu o Eiríkovi Zrzavém* jsem si k analýze vybrala i proto, že je v ní detailně popsán rituál s *vǫlvou*.

2. Metodologie

2.1. Výzkumný problém a výzkumné otázky

Vzhledem k tomu, že ságy o dávnověku a rodové se v některých aspektech značně liší, zajímá mě, jestli lidé na setkání s Jiným v těchto dvou odlišných ságových žánrech reagují podobně, nebo ne. Výzkumným problémem jsou tedy projevy lidí při kontaktu s Jiným, přičemž konkrétně se zaměřím na emoce, které střet s Jiným vyvolává, a na některé další fyzické projevy. V této práci jsem se tedy pokusila o zodpovězení těchto výzkumných otázek:

- Jaké emoce vyvolává v lidech setkání se s Jiným?
- Jak na setkání s Jiným lidé reagují fyzicky?
- Jaká je řeč těla lidí při kontaktu s Jiným?

- Jak se liší reakce lidí vyvolané kontaktem s Jiným v ságách o dávnověku a v ságách rodových?

2.2. Výzkumná strategie, vzorek a analytické postupy

Protože výsledků nechci dosáhnout pomocí statistických procedur, ale v projevech emocí při kontaktu s Jiným chci nalézt pravidelnosti a tyto jevy pak interpretovat, zvolila jsem kvalitativní strategii. V této práci mi jde o porozumění pocitů, které postavy prožívají a budou mě zajímat individuální emoce a jejich projevy. K dispozici budu mít velké množství informací z malého počtu situací, a tak sice nebude možné generalizovat prožívané emoce na všechny podobné situace, ale strategie mi umožní porozumět prožívané emoci více do hloubky.

Pro zvolení vzorku jsem vybrala účelový typ výběru, budu ho tedy volit s ohledem na výzkumný problém, který předem udal kritéria pro zařazení do vzorku. Vzorek není homogenní z hlediska žánru, protože ho tvoří dvě ságy o dávnověku a dvě rodové. Heterogenita vzorku mi umožní jejich komparaci, která by mohla vést k novým závěrům a interpretacím. Ságy o dávnověku jsou všechny samy o sobě bohatým zdrojem nadpřirozených jevů a bytostí Jiného světa, což platí i pro jednu z nejznámějších ság, *Ságu o Vǫlsunzích*. *Sága o Hervaře* není v tomto ohledu výjimkou a navíc obsahuje detailně popsanou scénu setkání s mrtvým, a proto jsem ji zařadila do svého vzorku. Rodové ságy, nebo ságy o Island'anech, zahrnují naproti tomu značně méně nadpřirozených prvků, ale i přesto je *Sága o lidech z Eyru* ideální pro analýzu kontaktu lidí s mrtvými, kteří se mezi ně vrací. *Ságu o Eiríkovi Zrzavém* jsem si zvolila právě kvůli detailně popsané scéně s věštkyní.

Jedna z metod použitých pro analýzu textu bylo *close reading*, pozorné čtení. *Close reading* je pečlivé, ukázněné čtení, které má za cíl hlubší porozumění významu čteného úryvku (Brummett, 2010: 25). Induktivní způsob čtení, použitý v této práci, znamená čtení textu bez jakýchkoli teorií, čtenář sám hledá v textu spojitosti a vzorce, které nakonec vedou k teorii. Prvním krokem byla segmentace, při které jsem si rozčlenila analyzovaný text na části a během analýzy jsem souběžně prováděla otevřené kódování, abych našla seznamy témat, společné znaky jevů a jejich vzorce a struktury. Po celou dobu jsem si zapisovala poznámky o vytvořených kódech, které měly za cíl propojení dat a které předběžně vykládaly data a vytvořily tak základ interpretace (Hendl 2008: 229). Při zapisování poznámek jsem se držela deseti doporučení pro jejich psaní od Strausse 1994, Milese a Hubermana 1994 (in Hendl, 2008: 256).

2.3. Pojmový aparát

2.3.1. Emoce

Emoce je „pocitový stav charakteristický fyziologickým nabuzením, expresivním chováním a kognitivní interpretací“ (Kassin, 2007: 437). To znamená, že na pociťování se účastní tělo, pocity přinášejí fyziologické změny, dále své pocity vyjadřujeme určitým způsobem navenek, včetně řeči těla a jsme schopni si prožívanou emoci uvědomit. Emoce se dají dělit na primární a komplexní, přičemž primární, neboli základní, emoce jsou pravděpodobně vrozené a univerzální (Plháková, 2004: 405). Mezi šest základních emocí patří radost, hněv, překvapení, znechucení, smutek a strach. Právě na tyto primární emoce se v této práci zaměřím. Emoce se mohou lišit svou intenzitou, a tak méně intenzivní strach může být pociťován jako pouhá obava, což se také pokusím zohlednit. Emoce nevyjadřujeme pouze slovy, ale také nonverbální komunikací, jako jsou výrazy tváře, nebo řeč těla.

2.3.2. Jiné

Staroseverské mýty mají základ v dualismu Tohoto a Jiného světa. Podle Kozáka (2009) je naše i archaické myšlení založeno na principu protikladů a Jiný svět je záležitostí psychologickou i kulturní. Jiný a Tento svět mají podle něj symbolickou hodnotu utvářející základ kosmu. V Jiném světě se pak nachází to, co společnost považuje za špatné a absurdní, stejně tak jako to, co společnosti schází. Jiný svět je tedy směsicí tajemného, hrozivého, toho, co ohrožuje řád, a kouzelných pokladů, po kterých lidé i bohové touží a pro které se do Jiného světa vydávají.

Dělení na Tento a Jiný svět se zrcadlí v dělení na „my“ a „oni“, které McKinnell (2005) určuje právě podle propojení s Jiným světem. Do Tohoto světa řadí jak lidi, tak i bohy, protože tento svět stvořili, ale jsou také jeho ochránci a stejně jako lidé jsou bohové smrtelní a podléhají osudu. Na druhé straně stojí představitelé Jiného světa, do kterého McKinnell nezapočítává pouze *pursy*, *dvergy* a další monstra jako jsou draci, ale také mrtvé a *vølvy*.

Pro *pursy*, stvoření obývající *Jøtunheim*, existuje ve staroseverštině několik dalších pojmů, jako například *jøtun* nebo *risi*, které jsou často všechny překládány jako „obří“. Slovo „obr“ evokuje představu obrovského stvoření, avšak tito odvčci nepřátelé Ásů, severských bohů, mohli nabývat různých podob a ne vždy museli být obřího vzrůstu. Z tohoto důvodu se budu držet překladu Kozáka (2009) a pro celou tuto skupinu stvoření budu používat pojem *purs*. Do stejné skupiny můžeme řadit i *hrímpursy*, jinovatkové obry, a trolly. I pro *pursynë*,

démonické ženy, existovalo více pojmů, například *trollkona* nebo *gýgr*. *Pursyné* jsou na rozdíl od Ásynjí, bohyní, a lidských žen bojovně založené a nebezpečné, avšak sňatek s *pursyní* je poměrně častý, oproti nemyslitelnému svazku s *pursem*. Do skupiny „oni“ spadají i *dvergové*, trpaslíci, kteří v mýtech a ságách často vystupují jako více či méně dobrovolní dárci kouzelných předmětů nebo pokladu. Nakonec je nutné osvětlit pojem *vǫlva* používaný pro „vědmu, věštkyni“. *Vǫlvy* můžeme nalézt jak v mytologických textech, tak i v ságách, kde byly součástí společnosti a protože zprostředkovávaly kontakt s Jiným světem (Kozák, 2009: 109), budu se věnovat i jim. Do své práce zahrnu také berserky, zuřivé bojovníky, kteří měli nadlidskou sílu a necítili bolest. Při boji se dostávali do extatických stavů a jednalo se tedy také o jisté překročení sebe sama a putování do Jiného, které sebou neslo kromě změny podoby a absence strachu ještě mnoho dalších fyzických změn.

Nejvíce prostoru věnuji mrtvým, kteří hrají důležitou roli v obou ságových žánrech. Severské revenanty můžeme rozdělit do dvou typů, prvními jsou revenanti, kteří ze své mohyly nevycházejí a naopak lidé vcházejí do mohyly za nimi, jak bude vidět ve dvou rozebíraných ságách o dávnověku, a ti se nazývají *haugbúi*, doslova obyvatel mohyly. Druhým typem je *draug*, což je typ revenanta, který ze své mohyly vychází ven mezi živé a většinou jim škodí. Revenanti severu jsou tělesní, vypadají stejně jako zaživa, kromě toho, že to, co způsobilo jejich smrt je viditelné a vždy je to konkrétní osoba. Jejich vlastnosti, které měli jako živí, se smrtí ještě zesilují a revenanty se stávali nejčastěji lidé s nevyřešenými problémy, nebo lidé s charismatem, kteří měli již za živa velký vliv na ostatní, a lidé s nějakou nadpřirozenou schopností, například berserkové. Revenant nakonec vždy zmizí a to buď dobrovolně, nebo mu hrdina ságy musí utnout hlavu mečem, nebo mrtvého spálit (Kanerva, 2013: 207). Je nutné si uvědomit, že ačkoli řadím revenanty mezi Jiné, protože patřili do světa mrtvých, lidé v ságách nebrali revenanty jako nadpřirozené, nebo šokující zjevení, ale jako normální úkaz.

Po celou dobu výzkumu si tedy musíme být vědomi toho, že toto rozdělení na „přirozené“ a „nadpřirozené“ je provedeno z naší perspektivy. I když je takové dělení v kontextu moderní doby použitelné, ve společnosti a době, o které ságy pojednávají, by nemělo význam, protože lidé tehdy to, co je nyní pro nás „nadpřirozené“ považovali za přirozenou součást svého života a kultury. Také podle Vídalína (2016) se význam slova „nadpřirozené“ mění podle kultury a doby, takže zatímco my dnes můžeme považovat za nadpřirozené to, co nepatří do přírodního světa a tedy reálně neexistuje, v rodových ságách nadpřirozené bytosti do jejich světa patřily. Na konci svého článku dochází k závěru, že používání slova nadpřirozený není snadné, protože za nadpřirozené může každý považovat něco jiného a je problematické určit zda určitý jev nebo bytost patří do nadpřirozené oblasti. Při používají

tohoto slova záleží na kontextu a každém vědci, zda tento pojem bude používat. Naproti tomu naprosto schvaluje slovo „paranormální“, které označuje jakýkoli nevšední zážitek, něco neobyčejného, a tak za paranormální může považovat všechny neobvyklé bytosti (Vidalín, 2016: 22).

2.4. Teoretický rámec

McKinnell (2005) píše o setkáních Tohoto a Jiného světa a blíže specifikuje tvory obou těchto světů. Autor se zaměřuje pouze na setkání muže a ženy, přičemž tato setkání rozděluje do deseti kategorií, ve kterých se zabývá vztahy bohů a lidí k obryním, sňatky s obryněmi nebo komunikací s mrtvými. Zástupkyní Jiného světa je většinou žena a autor se podrobně zabývá i vědmami jakožto zástupkyněmi Jiného světa, se kterými se často radili bohové či králové. Na druhou stranu s Jiným světem se téměř vždy setkává muž a to proto, aby něčeho dosáhl, nebo něco získal. Setkání obou světů sebou nese ambivalentní morální aspekt.

Miller se ve svém článku *Emotions and the sagas* (1992) zabývá emocemi, které prožívají postavy staroseverských ság. Podle něj mají moderní lidé vůči emocím středověkých lidí předsudky, o středověkých lidech si například myslí, že byli brutální, primitivní a jejich emocionální život souvisel pouze s uspokojením základních zvířecích potřeb. Podle Millera jsou ságy pokládány za emocionálně chladné, protože chladně na čtenáře působí jak samotné postavy, tak i celkový styl vyprávění ság. Avšak emoce, jak Miller ve svém článku dokázal, se v ságách nepochybně nalézt dají, čtenář si však nemůže být často jistý, co přesně je vyvolalo a také je není snadné odhalit, protože postavy většinou své emoce nedávají veřejně najevo a často o nich nemluví. Miller v ságách rozpoznává emoce ze slov, kterými jsou lidé popsány, somatických projevů, dialogů a činů postav. Emoce se musejí ze somatických projevů i konverzací vyvodit a navíc jeden somatický projev může být reakcí na různé emoce, například za úsměvem se může skrývat několik emocí a právě úsměv v ságách značil spíše nepřátelství, než přívětivost.

Larrington (2001) ve své práci čtenářům stručně představuje existující teorie o emocích. Dále vysvětluje, jak jsou rozpoznatelné ve středověkých textech a jak je porozumění emoce v těchto textech užitečné. První teorie je založená na základních emocích, odvozuje se již od Darwina a tvrdí, že základní emoce jsou společné všem kulturám a nemění se v čase. Druhou skupinou jsou zastánci komponentového přístupu, kteří považují emoce za systém určitých komponent skládající se z různých složek jako je fyziologická, expresivní a behaviorální. Posledních pár let však převládá teorie o základních emocích a podle

Larrington můžeme typické somatické projevy emocí pozorovat i ve středověkých textech. I když mohou být tyto projevy popsány přehnaně, nebo stylizovaně, stejně jsou pro ostatní literární postavy i pro čtenáře rozpoznatelné. Porozumění těchto projevů emocí nám může pomoci k lepšímu pochopení emocí vlastních.

Článek od Clover (1993) pojednává o systému sexu a genderu a o postavení muže a ženy ve středověké Skandinávii. Clover tvrdí, že naše dnešní chápání sexu a genderu není na staroseverskou kulturu aplikovatelné a odkazuje na Laqueura a jeho model jednoho pohlaví. Podle něj existoval pouze jeden standard, což byla maskulinita, a na ženy bylo pohlíženo pouze jako na méně dokonalé muže. Odsuzována však nebyla sama ženskost, ale bezmocnost a ztráta vůle, která s ní byla spojována, a naopak obdivována byla spíše mužská suverenita. Narodit se tedy jako muž, nebo žena, nebyl tak silně určující faktor, muž se zbabělostí, nebo stářím mohl dostat na úroveň ženy a žena se svou bojovnou, silnou a hrdou povahou se může na pomyslné genderové příčce dostat do role muže. Společnost se tedy dělila na dvě kategorie, které však neurčoval gender, ale mnoho jiných faktorů. První kategorii tvořili *magi*= schopní, silní a vítězové, druhou *úmagi*= závislí, slabí a poražení. Byl to svět kde se „*fyzická žena mohla stát sociálním mužem, fyzický muž se mohl stát (a dříve či později i stal) sociální ženou*” (Clover, 1993: 19).

3. Setkání s Jiným

3.1. Setkání s mrtvým

3.1.1. Sága o Hervaře

fyzický projev	citace	emoce/ řeč těla	kdo?
doplouvá na loďce	„On vstoupil do loďky, odvesloval ke břehu a přistál v Munarvágu ve chvíli, kdy zapadalo slunce.“ (str. 67)	ne strach/ -	Hervor
útěk	„Ale tu pastýř utekl domů ke statku, a tak se rozešli.“ (str. 69)	strach/ -	pastýř
vydala se na cestu	„Vydala se tam a nejevila známky strachu, třebaže všechny mohyly stály v její cestě.“ (str. 69)	ne strach/ -	Hervor
sezení/stání	„Ať tě Ás uchová nezetlelého - nemáš-li Tyrfing - v mohyle sedět.“ (str. 73)	ne strach/ nadřazenost	Angantýr/ Hervor
nechvěje se jí srdce	„Děsem se nechví v děvě hrad ducha [srdce] ač vidí mrtvé před vchodem stát.“ (str. 75)	ne strach/ -	Hervor
oči dokořán	„Pošetilás, Hervaro, posedlá odvahou s očima dokořán do ohně spěcháš.“ (str. 77)	ne strach/ -	Hervor
vyráží na cestu	„Spočiňte v míru v mohyle všichni, cesta mě volá, vyrazit musím.“ (str. 81)	strach?/ -	Hervor
vikingové odjeli	„Poté Hervor sestoupila ke břehu, a když se rozednilo, uviděla, že lodě jsou pryč a že se vikingové vyděsili, když slyšeli hřmění a viděli na ostrově plameny.“ (str. 83)	strach/ -	vikingové

verbální projev	citace	emoce/ řeč těla	kdo?
nabádá k útěku	„Pospěš rychle ke svému přístřeší!“ (str. 67) „Pojďme spěšně, co nohy stačí, čekají venku neblahé věci.“ (str. 69) „hroby se otvírají, tetelí se ohně, hoří slať i pláň; prchněme hned!“ (str. 69)	strach/ -	pastýř
nechává se zastrašit	„Nedbejme strachu před syčícím ohněm, plameny po celém ostrově planou; nemohou v nás vzbudit hrůzu“ (str. 69)	ne strach/ -	Hervor
probouzení mrtvého	„Procitni, Angantýe, probouzí tě Hervor,(...) Vydej z mohyly ostrý meč.“ (str. 71)	ne strach/ -	Hervor

verbální projev	citace	emoce/ řeč těla	kdo?
vyhrožování	„Ať vaše útroby uchvátí muka, jako byste hnili v homoli mravenčí“ (str. 71) „budete všichni vězet v hrobě, mrtví s duchy zetlíte dole“ (str. 75)	ne strach/ -	Hervor
nabádá k útěku, nahání hrůzu	„Obchází hrůza, oči kam obrátíš, prchej, můžeš-li, k plavidlům, dívko!“ (str. 73)	strach/ -	Angantý
nezná strach	„Zapálit nemůžeš hranici v noci tak, bych z ohňů vašich obavy měla. Děsem se nechví v děvě hrad ducha [srdce], ač vidí mrtvé před vchodem stát.“ (str. 75) „Obavu žádnou žár ve mě nebudí, hasnou ohně, když přes ně hledím.“ (str. 77)	ne strach/ -	Hervor
nadšení z meče	„Lépe mám se, myslím, vládče, než kdybych v moci Norsko měla.“ (79) „Odejdu ke svým mořským ořům, teď dcera vládce, je dobré myslí.“ (str. 79)	radost/ -	Hervor

V *Sáze o Hervaře* se s mrtvým setkává hlavní protagonistka Hervor a to konkrétně se svým otcem Angantýem, když se vydá do mohyly, kde je pohřben Angantý se svými bratry a kouzelným mečem. Hervor se narodila až po smrti svého otce a její matka byla Sváfa, dcera jarla Bjarmara. Hervor je popsána jako výjimečně krásná, ovšem toto je jediná zmínka o jejím vzhledu a hned další charakteristika přirovnává Hervařinu sílu k mužské. Hervor se nevyžívala ani v typicky ženských aktivitách jako jsou ruční práce nebo vyšívání a naopak se cvičila v boji se štítem a mečem v ruce, nebo dokonce zabíjela pro peníze. Její povaha byla vzpurná, chování velice hrubé a to, co činila, většinou lidem spíše ubližovalo. Když se Hervor rozhodne vydat do mohyly svého otce na ostrově Sámsey, aby prokázala svůj původ a zahнала pomluvy o tom, že je dcerou otroka, začne být proměna genderu znatelná ještě jasněji. Pevně se rozhodne získat mohylový poklad, své matce přikáže *„na cestu mi dej, co synu bys dala!“* (str. 67) a na cestu se opravdu vydává v mužské výbavě. Její proměna je kompletní, když si začne říkat mužským jménem Hervarð a stane se náčelníkem vikinské tlupy.

K tomu, aby se mohla Hervor dostat do Jiného světa mrtvých a setkat se tak se svým otcem, musí tradičně překonat množství překážek a hlavně prokázat odvalu. Hervor na ostrov doplouvá na loďce, musí tedy vyvinout nějakou fyzickou aktivitu, aby se na strašidelný ostrov dostala: *„On [Hervarð] vstoupil do loďky, odvesloval ke břehu a přistál v Munarvágu ve chvíli, kdy zapadalo slunce“* (str. 67). Její společníci vikingové se na ostrov neodvažují, protože ostrov je považován za děsivé místo, kde se nacházejí *„zlí duchové ve dne i v noci a kde je to i za dne horší, než jinde v noci“* (str. 67). Hervor na ostrově potkává pastýře, který jí nabádá k útěku: *„Pospěš rychle ke svému přístřeší!“* (str. 67), *„Pojďme spěšně, co nohy*

stačí, čekají venku neblahé věci" (str. 69). Pastýřův strach vyjádřený verbálně se hned vzápětí projeví v jeho fyzické reakci, když pastýř z místa prchne: „*Ale tu pastýř utekl domů ke statku, a tak se rozešli*" (str. 69). Nic z toho ale neovlivní Hervaru, která se zastrašit nenechá. „*Vydala se tam a nejevila známky strachu, třebaže všechny mohyly stály v její cestě*" (str. 69).

Při probouzení mrtvého mluví Hervor rezolutně, neváhá a rozhodně se k mrtvým nechová s pokorou nebo bází: „*Procitni, Angantýe, probouzí tě Hervor, (...) Vydej z mohyly ostrý meč*" (str. 71). Když se jí otec zdráhá meč vydat, neváhá Hervor použít výhrůžky: „*Ať vaše útroby uchvátí muka, jako byste hnili v homoli mravenčí*" (str. 71), „*Ať tě Ás uchová nezetlelého - nemáš-li Tyrfinng - v mohyle sedět*" (str. 73). Z této věty je jasné, že Angantý v mohyle sedí, zatímco Hervor pravděpodobně stojí na prahu mohyly. Jejich postoje, tak korespondují s jejich konverzací, ve které má Hervor očividně navrch a Angantý se jí raději podřizuje. Mrtví v ní tedy očividně žádný úžas ani děs nevyvolávají a chová se k nim jako ke komukoli jinému, tedy povýšeně a drze. I když se jí mrtvý snaží nahnat strach, stejně jako pastýř, z Hervařiny řeči je jasné, že strach rozhodně nemá: „*Zapálit nemůžeš hranici v noci tak, bych z ohňů vašich obavy měla. Děsem se nechví v děvě hrad ducha [srdce], ač vidí mrtvé před vchodem stát*" (str. 75), „*Obavu žádnou žár ve mě nebudí, hasnou ohně, když přes ně hledím*" (str. 77). Hervor je zaslepená vidinou získání mocného pokladu, a tak její odvahy nezná meze, jak potvrzuje její otec: „*Pošetilás, Hervaro, posedlá odvahou s očima dokořán do ohně spěcháš*" (str. 77). To, že se do ohně vrhá s očima dokořán prokazuje její nebojácnost, to že se ohně vůbec neděsí a oheň jí nijak neublíží. Navíc by to mohl být doklad toho, že se Hervor nad činem příliš nerozmýšlí a i přes otcovo varování je odhodlaná meč získat, nebo zemřít.

Když Hervor konečně výhrůžkami a svou neústupností otce přesvědčí, aby jí meč vydal, její nálada se v mžiku změní z nevrle na radostnou: „*Lépe mám se, myslím, vládče, než kdybych v moci Norsko měla*" (79), „*Odejdu ke svým mořským ořům, teď dcera vládce, je dobré myslí*" (str. 79). Ačkoli jí Angantý varuje před mocí meče, který jejímu rodu přinese zkázu, Hervor je v dobré a bezstarostné náladě a tvrdí, že co meč přinese jejím synům jí zajímá jen pramálo. Avšak v okamžiku, co Hervor meč získá, odchází z mohyly pryč: „*Spočiňte v míru v mohyle všichni, cesta mě volá, vyrazit musím*" (str. 81). Její spěch z Jiného světa by mohl naznačovat, že se tam přeci jen necítí bezpečně a raději by už byla jinde. Když se vrátí zpět na břeh, zjistí, že ne všichni měli takovou odvalu jako ona a její společníci z ostrova odpluli: „*Poté Hervor sestoupila ke břehu, a když se rozednilo, uviděla, že lodě jsou pryč a že se vikingové vyděsili, když slyšeli hřmění a viděli na ostrově*

plameny” (str. 83). Hervor tak stejně musí na ostrově ještě nějakou chvíli pobýt, než se jí naskytne příležitost se odtamtud dostat.

3.1.2. Sága o Volsunzích

fyzický projev	citace	emoce/ řeč těla	kdo?
vstup do ohně	„Sigurð do něho vstoupil a spatřil spícího muže v plné zbroji.” (str. 76)	ne strach/ -	Sigurð
ležení	„Sigurð do něho vstoupil a spatřil spícího muže v plné zbroji.” (str. 76)	-/ podřazenost	Brynhild
snětí brílby	„Nejprve mu sňal z hlavy přilbu a uviděl, že je to žena.” (str. 76)	překvapení/ -	Sigurð
2. setkání			
vyrazil vpřed	„I vyměnil si Gunnar se Sigurðem podobu, jak je tomu naučila Grímhild, a Sigurð vyrazil vpřed, meč Gram v ruce a zlaté ostruhy na nohou. Oheň se rozběsil, ozvalo se ohromné burácení a země se chvěla.” (str. 90)	ne strach/ -	Sigurð
sezení	„Když Sigurð projel ohněm, ocitl se v krásné místnosti, kde seděla Brynhild. (str. 92) „Jako labuť na vlnách odpověděla teskně ze svého křesla, držíc v ruce meč, oděna v brnění a s přilbou na hlavě.” (str. 92)	- / podřazenost	Brynhild
stání	„Sigurð stál vzpřímeně, opíral se o meč a pravil” (str. 92)	- / nadřazenost	Sigurð
povstala	„A Brynhild uznala správnost této odpovědi i jejího smyslu, povstala a vlídně ho přivítala.” (str. 92)	náklonnost/ .	Brynhild

verbální projev	citace	emoce/ řeč těla	kdo?
prohození slov	„I rozsekl je od otvoru u krku až dolů a potom i na obou pažích, jako by stříhal oděv, a prohodil, že asi spala dlouho.” (str. 76).	ne překvapení/ -	Sigurð
příkaz	„Uděl mi radu, jak dosáhnout velkých činů” (str. 77)	- / nadřazenost	Sigurð
příslib	„Moudřejší člověk, než ty se nenajde”, řekl Sigurð. „A přísahám, že tebe si vezmu za ženu.” (str. 82)	náklonnost/ -	Sigurð
2. setkání			

verbální projev	citace	emoce/ řeč těla	kdo?
jel do plamenů	„Tu Sigurð Graniho svedl vpřed mečem, pokořil oheň panovník sám. Před slavným rekem slábly plameny, jiskřila září jen zbroj Reginova.” (str. 92)	ne strach/ -	Sigurð
odpovídá Brynhild	„Tak se mnou nemluv, Gunnare, ledaže předčíš každého muže a budeš mít odvahu zabít všechny ty, kteří se o mě ucházeli. Byla jsem v bitvě s králem Garðské říše a smočila zbraně v krvi mužů. Po tom toužím i nadále.” (str. 92)	-/ nadřazenost	Brynhild
odpovídá Sigurð	„Vykonal jsi mnoho velkých činů,” pravil Sigurð. „Ale vzpomeň si na svůj slib, že půjdeš s mužem, jenž dokáže překonat tento oheň.” (str. 92)	-/ podřízenost	Sigurð

V *Sáze o Völsungích* se hlavní hrdina Sigurð poté, co zabije draka Fáfnih, poprvé setkává s Brynhildou, která je klíčovou postavou pro vývoj celého osudu Sigurða. Brynhild sice není mrtvá, ale pouze uspaná trnem, když za ní Sigurð přijede, ale jejich setkání sdílí mnoho prvků typických pro setkání s Jiným světem. Na místě, kde se Brynhild nacházela, plály ohně, stejně tak jako okolo mohyl a hrdina musel překonat překážky ze štítů a korouhví, aby se za ní dostal. Rozseknutím jejího brnění Brynhildu vzbudí a ona se ho zeptá kdo je, i když to už stejně ví. Tato scéna, stejně tak jako předešlá Hervařina cesta za Angantýem, zapadá do schématu setkání se s Jiným světem navrženým McKinnellem: hlavní hrdina se vydává do mohyly a tam probouzí mrtvého pomocí přesvědčování, nebo nátlaku, v případě Brynhildy jí Sigurð probouzí vysvobozením z brnění. Po probuzení se mrtvý zeptá kdo ho probudil a když se mu hlavní hrdina představí, přednese mrtvému, co od něj chce. Mrtvý mu následně sdělí nějakou magickou informaci, nebo vysloví ochranné kouzlo, Brynhild naučí Sigurða magickým runám, a setkání vždy končí tím, že mrtvý hlavnímu hrdinovi požehná (McKinnell, 2005: 201). Je tedy jasné, že setkání Sigurða s Brynhildou zapadá do kategorie setkání se s Jiným světem. Brynhild je navíc sama spojena s Jiným světem tím, že byla *valkýrou* a vybírala tedy vítěze a poražené v bitvách, má věštecké schopnosti a vyzná se v umění run.

Při prvním setkání Sigurð zdolává překážku ze štítů a korouhve a neohroženě vstupuje do prostoru, kde je Brynhild: „*Sigurð do něho vstoupil a spatřil spícího muže v plné zbroji*” (str. 76). Že je Brynhild muž si Sigurð myslel až do doby, co jí sundal z hlavy přilbu: „*Nejprve mu sňal z hlavy přilbu a uviděl, že je to žena*” (str. 76). Ukazatelem ženství, mohly být právě Brynhildiny dlouhé vlasy, protože je ženy nesměly stříhat a byly také hlavním ukazatelem ženské krásy (Jochens, 1991). Z jejího zakletí zřejmě Sigurð není nijak překvapení, protože

pouze „*prohodil, že asi spala dlouho*” (str. 76). Sigurð chce následovně po Brynhildě, aby mu poradila, protože je obeznámen s její moudrostí: „*Uděl mi radu, jak dosáhnout velkých činů*” (str. 77). Způsob, jakým to říká, není nijak prosebný, spíše se zdá, že jí to přikazuje. I podle jejich postojů, kdy Sigurð stojí v místnosti a Brynhild pravděpodobně pokud už neleží, tak alespoň sedí, je vidět, že má Sigurð v této scéně nad ženou navrch. Na konci setkání se s ní Sigurð rozloučí slovy: „*Moudřejší člověk, než ty se nenajde*”, řekl Sigurð. „*A přísahám, že tebe si vezmu za ženu*” (str. 82). Brynhild s návrhem souhlasí právě kvůli Sigurðově odvaze a nebojácnosti.

Sigurð podstupuje další podobnou cestu za Brynhildou, aby jí získal za manželku, avšak ne pro sebe, ale svého přítele Gunnara, protože Sigurð vlivem kouzelného nápoje na Brynhildu zapomněl. Sigurð si s Gunnarem vymění podobu, a tak se s Brynhildou vzájemně nepoznají. Opět se opakuje děsivá scéna, kdy musí hrdina prokázat odvahu, aby se dostal přes oheň. „*Sigurð vyrazil vpřed, meč Gram v ruce a zlaté ostruhy na nohou. Oheň se rozběsil, ozvalo se ohromné burácení a země se chvěla*” (str. 90). I když se zdolání ohně zdá jako nadlidský úkol, Sigurð působí, že s překonáním překážky nemá až tak velké potíže:

*„Tu Sigurð Graniho
svedl vpřed mečem,
pokořil oheň
panovník sám.
Před slavným rekem
slábly plameny,
jiskřila září
jen zbroj Reginova.”* (str. 92)

Když se Sigurð dostane k Brynhildě, požádá o její ruku a nabídne velké věno, Brynhild se ale k žádosti staví odmítavě, o věno ani sňatek nemá pražádný zájem: „*Tak se mnou nemluv, Gunnare, ledaže předčíš každého muže a budeš mít odvahu zabít všechny ty, kteří se o mě ucházeli. Byla jsem v bitvě s králem Garðské říše a smočila zbraně v krvi mužů. Po tom toužím i nadále*” (str. 92). Sigurð jí přesvědčí až tehdy, kdy jí připomene její slib a ona je nucena žádost přijmout, jinak by porušila své slovo a ztratila čest: „*Vykonala jsi mnoho velkých činů,*” pravil Sigurð. „*Ale vzpomeň si na svůj slib, že půjdeš s mužem, jenž dokáže překonat tento oheň*” (str. 92). Z jejich konverzace je jasné, že má při tomto setkání navrch Brynhild, to je však v protikladu k jejich řeči těla.

„Když Sigurð projel ohněm, ocitl se v krásné místnosti, kde seděla Brynhild” (str. 92), když jí Sigurð nabídne sňatek, tak Brynhild „*jako labuť na vlnách odpověděla teskně ze svého křesla, držíc v ruce meč, oděna v brnění a s přílbou na hlavě*” (str. 92). Fakt, že právě toto

mu sdělí „teskně jako labuť na vlnách” a při tom drží meč, má značně ironický nádech a Brynhild svým postojem ani projevem jemnou labuť rozhodně nepřipomíná. Z jejich postojů je viditelné, že se nejedná o typickou žádost o ruku, v moderním člověku to evokuje inverzi rolí a tento dojem ještě posiluje jejich konverzace. Z toho tedy vyplývá, že i když Sigurd vzpřímeně stojí nad Brynhildou, která sedí ve svém křesle, a měl by tedy být vůči ní v nadřazeném postavení, ve skutečnosti tomu tak není. Jejich řeč těla je tedy v rozporu s verbálním projevem.

Brynhild tedy uznala svůj slib, že se vdá za muže, který překoná ohnivou bariéru, a v tu chvíli povstane, jejich postavení je teď na stejné úrovni a i její chování se změní, z odmítavého podtónu se stane přátelský: „*A Brynhild uznala správnost této odpovědi i jejího smyslu, povstala a vlídně ho přivítala*” (str. 92). Brynhild vstane v tom okamžiku, kdy se rozhodne vdát a tím dává najevo, že se vzdává svého dominantního postavení bojovnice, opouští mužskou roli a dostává se do role ženské. Dokud seděla, tak toužila jen po bitvách a hrdinských činech, avšak po přijetí sňatku na válčení v mžiku zapomene a se Sigurdem ulehne.

Obě tato setkání sdílejí obdobné prvky, jako překonání ohně za účelem setkání se s dívkou uvnitř, ale také vykazují značné odlišnosti. Účelem první cesty není získat materiální věc, ale moudrost v podobě Brynhildiných rad a umění run, kdežto na druhé výpravě chce Sigurd získat ženu. Sigurd při setkání s Jiným v obou případech vyazuje velkou odvahu, která ho odlišuje od ostatních, ale zatímco v prvním případě působí na čtenáře, že má Sigurd navrch, protože Brynhild zachrání z věčného spánku a ona poslušně splní každou jeho žádost, při druhém setkání tomu tak není. Řeč těla by naznačovala Sigurdovu převahu, protože nad Brynhildou stojí, ale z jejich rozhovoru vyplývá, že tentokrát tak snadno svolná ke všem jeho žádostem, jako v prvním případě, nebude.

3.1.3. Sága o lidech z Eyru

fyzický projev	citát	emoce/ řeč těla	kdo?
	Pórolf Kulhavý		
hrůza	„Všechny obešla při Pórolfově smrti hrůza, neboť tušili zlé věci.” (str. 98)	strach/ -	lidé
strach	„Arnkel vešel do světnice a pomalu se odzadu přibližoval ke Pórolfovi. Varoval také ostatní, aby se k němu nepřibližovali zpředu, dokud mu nezatlačí oči a nozdry.” (str. 98)	strach? / -	Arnkel

fyzický projev	citát	emoce/ řeč těla	kdo?
hýbání mrtvým	„Potom vzal Pórolfa za ramena a tu poznal, že bude muset napnout všechny síly, aby ho sundal z křesla.” (str. 98)	ne strach?/ -	Arnkel
nevycházení ven	„Po smrti Pórolfa Kulhavého se mnohým lidem zdálo nebezpečné zdržovat se venku, když se slunce nachýlilo k obzoru.” (str. 98)	strach/ -	lidé
reakce zvířat	„Také to působilo, že lidé viděli, jak se na volech, kteří vezli mrtvého Pórolfa, prohánějí trollové, a všechen dobytek, který přišel do blízkosti Pórolfy mohyly, se plašil a neprestal bučet, dokud nepošel.” (str. 98)	- / smrt	dobytek
pastevcova smrt	„Hvammský pastevec často přibíhal domů, protože ho Pórolf pronásledoval. A jednou na podzim se stalo, že se nevrátil ani pastevec, ani dobytek, a když se ráno lidé vydali je hledat, našli pastevece nedaleko Pórolfovy mohyly a byl mrtvý. Byl černý jako uhel a obě nohy měl zlomené.” (str. 89)	- / smrt	pastevec
pomatení myslí	„Mnoho lidí těmito návštěvami trpělo, ale selka se málem pomátla na myslí a nakonec zemřela.” (str. 89)	- /smrt	selka
stěhování se	„Potom se všichni lidé ze dvorce odstěhovali a tu začal Pórolf strašit v celém údolí, takže tam zpustošil všechny dvorce.” (str. 99)	strach/ -	lidé
strach	„Všichni však měli z Pórolfa takový strach, že se v zimě nikdo neodvážil na cestu,…” (str. 99)	strach/ -	lidé
hýbání mrtvým	„Vytáhli ho z hrobu a naložili na sáně, do nichž zapřáhli dva silné voly, a vezli ho na Úlfarův vrch.” (str. 99)	ne strach? / -	Arnkel a ostatní
strach	„A když byl dvorec zpustošený, odstěhoval se Kulhavec do Úlfarsfelli a začal strašit tam. Všichni lidé se děsili, sotva se Kulhavec objevil.” (str. 143)	strach/ -	lidé
mrtvola	„Jeho tělo bylo celé, nezetlelé, a vypadal jako zlý troll. Byl černý jako Hel, bohyně smrti, a tlustý jako býk. A když ho chtěli zdvihnout, nepohnuli s ním. (...) Potom dopravili tělo dolů k břehu a tam narovnali mohutnou hranici, a když jí zapálili, odtáhli mrtvolu do ohně a spálili jí, až z ní nezůstalo nic než chladný popel.” (str. 143)	ne strach/ -	Pórodd a další
třesení	„Tu zabučelo tele podruhé a stařena se celá roztřásla” (str. 144)	strach/ -	stařena
nepřístupní	„Lidí se zmocnil z toho zvířete takový strach, že se nikdo neodvážil jít k němu a odvést ho z louky.” (str. 146) „Póroddovým lidem bylo nyní zřejmé, že tento zápas neskončí dobře, ale neměli odvahu postavit se proti býkovi beze zbraně.” (str. 146)	strach/ -	lidé z dvorce
vyrazí za býkem	„Pórodd vyběhl rychle z domu, popadl silnou březovou tyč, přehodil si ji přes rameno, a drže ji za rozdvojený konec, vyběhl na louku proti býkovi.” (str. 146)	ne strach/ -	Pórodd
	Porgunna		
první setkání	„Ti, co ji spatřili, se tak polekali, že se neodvážili přistoupit blíž.” (str. 128)	překvapení , strach/ -	doprovod

fyzický projev	citát	emoce/ řeč těla	kdo?
pastýř	„Jednou se vrátil pastýř domů a byl velmi zamlklý. A promluvil-li jeho hlas zněl nevrle. Lidem se zdálo, jako by byl posedlý, protože se vyhýbal ostatním a mluvil sám se sebou. (...) A ráno ho našli lidé mrtvého a pochovali ho na hřbitově u kostela.” (str. 129)	- /smrt	pastýř
napadení	„Ale když se pak vracel a chtěl opět dovnitř, viděl přede dveřmi stát pastevece. Póri zamířil ke dveřím, ale pastevec ho nechtěl pustit. Póri se ho pak pokusil obejít, ale ovčák šel za ním a uchopil ho a mrštil jím o veřeje.” (str. 129)	strach/ napadení	Póri
zaútočení na mrtvého	„První, kdo vstoupil do síně byla služebná, a když viděla tento div, vzala hůl, která stála ve dveřích, a praštila jí tuleně po hlavě.” (str. 129) „Tu přistoupil čeledín a začal do tuleně tlouci...” (str. 129)	ne strach/ -	služebná čeledín
omdlení	„Tu čeledín omdlel a všech přítomných se zmocnil velký strach, kromě mladého Kjartana. Ten uchopil velké kladivo a udeřil jím tuleně do hlavy” (str. 129)	strach, ne strach/ -	čeledín/ Kjartan
zbavování se revenanta	„Muž ten ocas popadl a tahal za něj a volal na ostatní, aby mu pomohli. Na jeho volání vylezli všichni nahoru, muži i ženy, a chytili a táhli za ocas, ale nic nemohli pořídít a mysleli, že ocas patří mrtvému zvířeti.” (str. 131)	ne strach/ -	lidé na dvorci
	Skupinové zjevení		
útek	„Domácí lidé utekli ze síně, ale Pórodd a jeho druhové zůstali sedět u ohně, dokud nevyhasl.” (str. 130)	strach/ -	lidé na dvorci

verbální	citát	emoce	kdo?
	Pórolf Kulhavý		
poznání revenanta	„Tohle je nějaký troll, a ne zvíře. Myslím, že uděláte nejlíp, když tu potvoru podřežete.” (str. 144)	strach/ -	stařena
	Skupinové zjevení		
přivítání	„Muži přivítali Pórodda srdečně, protože v tom viděli dobré znamení.” (str. 130)	ne strach/ -	lidé na dvorci

V *Sáze o lidech z Eyrú* se vyskytují pouze *draugové*, tedy revenanti, kteří opouštějí svou mohylu a setkávají se s lidmi, které znali za života. Pórolf Kulhavý byl již za života svárlivý a zlostný člověk a nevycházel dobře se svými sousedy, ani vlastním synem Arnkelem. Když se jednou s Arnkelem zase nepohodl, jel Pórolf domů, kde s nikým nemluvil, nejedl a ráno byl nalezen ve svém křesle mrtvý. Fyzické projevy nechutenství a odmítání komunikace mohly být způsobeny psychickým rozrušením po hádce s příbuzným, které vedly až k Pórolfově smrti.

Již Pórolfova smrt vyvolala v lidech neobvyklou emoci, nebyl to totiž smutek, ale pojala je hrůza: „*Všechny obešla při Pórolfově smrti hrůza, neboť tušili zlé věci*” (str. 98). Samotná

Pórolfova mrtvola, aniž by lidem něco způsobovala, v nich musela, podle toho jak se k ní chovali, vzbuzovat strach: „*Arnkel vešel do světnice a pomalu se odzadu přibližoval ke Pórolfovi. Varoval také ostatní, aby se k němu nepřibližovali zpředu, dokud mu nezatlačí oči a nozdry*” (str. 98). Strach lidé ale přemohli, mrtvoly se chopili a odnesli jí do hrobu, i když byla nezvykle těžká: „*Potom vzal Pórolfa za ramena a tu poznal, že bude muset napnout všechny síly, aby ho sundal z křesla*” (str. 98).

Nedlouho po Pórolfově úmrtí se lidé začali bát znovu a tentokrát je strach ovlivnil natolik, že ani nevycházel ven po setmění: „*Po smrti Pórolfa Kulhavého se mnohým lidem zdálo nebezpečné zdržovat se venku, když se slunce nachýlilo k obzoru*” (str. 98). Mrtvý však neovlivňoval pouze lidi, ale i zvířata: „*(...) všechen dobytek, který přišel do blízkosti Pórolfy mohyly, se plašil a nepřestal bučet, dokud nepošel*” (str. 98). Po chvíli navíc neumírala pouze zvířata, ale Pórolfovo běsnění se plně přeneslo na lidi, kteří začali také umírat. Prvním byl pastevec, kterého Pórolf pronásledoval již nějaký čas, avšak „*jednou na podzim se stalo, že se nevrátil ani pastevec, ani dobytek, a když se ráno lidé vydali je hledat, našli pastevece nedaleko Pórolfovy mohyly a byl mrtvý. Byl černý jako uhel a obě nohy měl zlomené*” (str. 89). V sáze se nikde nepíše, jak Pórolf působil smrt svých čeledínů, avšak jelikož byli revenanti pokládáni za tělesné bytosti neodlišující se od živých, je možné, že na lidi revenant fyzicky útočil, čemuž by nasvědčovaly i pastevcovy zlomené nohy. To, že byl pastevec černý jako uhel, mohlo způsobit právě setkání s mrtvým, protože černá barva je často zmiňována právě v souvislosti se zákeřnými revenanty a je navíc pokládána za znak ošklivosti (Jochens, 1991). V *Mladší Eddě* od Snorriho Sturlusona je bohyně podsvětí Hel popsána jako „*napolovic černá a napolovic má barvu pleti, takže je snadno k poznání*” (Sturluson, 2003: 65) a právě Pórolf je „*černý jako Hel*” a „*vypadá jako zlý troll*” (str. 143), když ho již podruhé vykopou z jeho hrobu. Černá barva by tak mohla mít souvislost se smrtí, ale Pórolf byl zákeřný a zlý již za života a nepříjemná povaha v staroseverské literatuře většinou korespondovala s ošklivým vzhledem. O pastevcovi toho sice moc nevíme, ale zdá se, že lidé jeho smrti litovali, a proto můžeme soudit, že jeho zčernání mohla být reakce na setkání s mrtvým Pórolfem. Pórolf na statku po zabití pastevece působil zlo dál a tentokrát se zaměřil na jednu selku: „*Mnoho lidí těmito návštěvami trpělo, ale selka se málem pomátla na mysli a nakonec zemřela*” (str. 89)

Kvůli strachu z Pórolfa se lidé dokonce stěhovali ze svých domovů na vzdálenější místa, což však mrtvého nezastavilo: „*Potom se všichni lidé ze dvorce odstěhovali a tu začal Pórolf strašit v celém údolí, takže tam zpusťošil všechny dvorce*” (str. 99). Na chvíli ho však zastavilo přemístění do jiné, vzdálenější mohyly, kde Pórolf ležel po nějakou dobu pokojně: „*Vytáhli ho z hrobu a naložili na sáně, do nichž zapřáhli dva silné voly, a vezli ho na*

Úlfarúv vrch" (str. 99). To, že byli muži schopni ho vytáhnout z hrobu a manipulovat s ním, dokazuje jejich odvalu a schopnost překonat z mrtvého strach. Avšak díky tomu, že byl Arnkel Pórolfovým synem, na něj otcovo běsnění nepůsobilo a Arnkel byl jediný, který nejevil žádné známky strachu při kontaktu se svým mrtvým otcem. Když tedy Arnkel zemřel, začalo Pórolfo běsnění znovu, a tak se lidé rozhodli jeho tělo znovu vyndat a tentokrát spálit. „*Jeho tělo bylo celé, nezetlelé, a vypadal jako zlý troll. Byl černý jako Hel, bohyně smrti, a tlustý jako býk. A když ho chtěli zdvihnout, nepohnuli s ním. (...) Potom dopravili tělo dolů k břehu a tam narovnali mohutnou hranici, a když jí zapálili, odtáhli mrtvolu do ohně a spálili jí, až z ní nezůstalo nic než chladný popel*" (str. 143). Popis Pórolfova těla by člověku rozhodně hrůzu nahnal, a tak zřejmě museli muži, kteří Pórolfovo tělo přesouvali, opět vynaložit značné množství úsilí k překonání strachu.

Pórolf se však vrátil znovu a tentokrát v podobě krásného býčka Glæsiho. Je zajímavé si povšimnout, že zatímco Pórolf sám byl popsán jako ošklivý, býček je na pohled krásný a zdánlivě klidný, avšak lidé z něj stejně vycítili cosi zlého, protože kdykoli býček zabučel, obcházela je hrůza. Děs naháněl zejména staré slepé pěstounce pána statku Pórodda, která v býkovi rozeznala zlého trola a hrozbu, jež pro statek představoval: „*Tu zabučelo tele podruhé a stařena se celá roztřásla*" (str. 144). Z fyziologického projevu, který měla stařena na zabučení mrtvého, lze vyčíst, že jí naháněl ještě větší hrůzu než všem ostatním, protože se kvůli zabučení roztřásla. Její fyzická reakce je v souladu s tím, co pověděla Póroddovi: „*Tohle je nějaký troll, a ne zvíře. Myslím, že uděláte nejlíp, když tu potvoru podřežete*" (str. 144). Jelikož byla stařena jasnozřivá, věděla jako jediná, že býk představuje bytost Jiného světa, která jim nepřinese nic dobrého. Když se býk jednoho dne rozzuřil, všichni se vyděsili tak, že se k býkovi neodvážili přiblížit: „*Lidí se zmocnil z toho zvířete takový strach, že se nikdo neodvážil jít k němu a odvést ho z louky*" (str. 146), „*(...) ale neměli odvalu postavit se proti býkovi beze zbraně*" (str. 146). Jediný, kdo očividně nejevil známky strachu byl hospodář Pórodd, protože když se o běsnění býka dozvěděl, vůbec se nerozmýšlel a za býkem se jako jediný vydal: „*Pórodd vyběhl rychle z domu, popadl silnou březovou tyč, přehodil si ji přes rameno, a drže ji za rozdvojený konec, vyběhl na louku proti býkovi.*" (str. 146). Tehdy se vyplnila předpověď jeho pěstounky a býk Póroddovi propíchl břicho a hospodáře zabil. To je v sáze poslední zmínka o Pórolfovi.

Další mrtvý, kdo se v *Sáze o lidech z Eyru* vrátil, je tentokrát žena Porgunna. Porgunna zemřela po zvláštní události, kdy spadl krvavý déšť a po něm na ní přišla nemoc. Její poslední přání bylo, aby se všechny její cennosti rozdaly, až na ložní prádlo, které mělo být spáleno. Její poslední vůle ovšem splněna nebyla a vzácné ložní prádlo se nespálilo.

Poprvé po smrti se objevuje ostatním, když převážejí její tělo na místo pohřbení. Na statku, kde si chtějí odpočinout po náročné cestě, jim hospodář odmítne poskytnout pohoštění. V tu chvíli se objeví nahá Porgunna a začne mužům, kteří její tělo převážejí, vařit jídlo. Všichni lidé na její zjevení reagují stejně: „*Ti, co ji spatřili, se tak polekali, že se neodvážili přistoupit blíž*” (str. 128). Emoce, kterou v nich její přítomnost vyvolala, je nepopíratelně překvapení i strach, protože po celou dobu jejího vaření nikdo nenajde odvahu k ní přistoupit. Zvláštní je, že ačkoli jim Porgunna chtěla pomoci a neškodila jako například Pórolf, který dělal škodu všude kde mohl, stejně z ní měli lidé strach. Pouhé její zjevení je vyděsilo natolik, že nebyli schopni nic podniknout. Je možné, že tuto změnu přístupů způsobilo konvertování ke křesťanství, které v tuto dobu probíhalo a měnilo myšlení lidí doby. Tomu nasvědčuje i to, že potom co Porgunna odešla, celé místo posvětili znamením kříže a pokropili svčenu vodou. Jejich strach z Porgunny samotné jim však nezabránil uvařený pokrm sníst, i když k němu přistupovali skepticky a měli obavy i z něho.

Na statku ve Fróða, kde Porgunna žila a kde hospodyně odmítla splnit Porgunninu poslední vůli a spálit ložní prádlo, začalo po její smrti strašit. Mrtvá Porgunna nejprve ovlivnila pastevece: „*Jednou se vrátil pastýř domů a byl velmi zamklý. A promluvil-li jeho hlas zněl nevrle. Lidem se zdálo, jako by byl posedlý, protože se vyhýbal ostatním a mluvil sám se sebou. (...) A ráno ho našli lidé mrtvého a pochovali ho na hřbitově u kostela.*” (str. 129) Ostatní lidé rozpoznali, že se pastevec setkal s něčím nadpřirozeným a to z pouhého hlasového projevu. Jeho hlas se změnil na nevrlý, což signalizuje nepřátelství vůči okolí a to navíc podporovalo i jeho neobvyklé chování. Pastevec nakonec zemřel a jeho nepřátelství vůči ostatním způsobené kontaktem s mrtvou Porgunnou, se projevilo, když nedlouho po své smrti napadl muže jménem Pór: „*Ale když se pak vracel a chtěl opět dovnitř, viděl přede dveřmi stát pastevece. Póri zamířil ke dveřím, ale pastevec ho nechtěl pustit. Póri se ho pak pokusil obejít, ale ovčák šel za ním a uchopil ho a mrštil jím o veřeje*” (str. 129). Pór očividně nejevil žádné známky údivu, když mrtvého pastevece viděl, ale snažil se kontaktu s ním vyvarovat a odejít od něj. Způsob, jakým revenant na Póra zaútočil dokazuje představu revenantů jako tělesných bytostí. Pórova fyzická reakce na toto setkání byla taková, že po pádu zčernal jako uhel, onemocněl a zemřel. Máme zde další příklad situace, kdy člověk po setkání se zákeřným revenantem zčernal a na následky tohoto střetu také opět zemřel. Po Pórově smrti se lidem na statku zjevoval pastevec společně s Pórem a i když není řečeno, co přesně na statku prováděli, lidé se jich děsili a přicházela další úmrtí. Můžeme jen spekulovat, zda smrt působili konkrétní revenanti vracující se mezi živé, kteří na lidi tělesně útočili, jako v případě pastevece a Póra, nebo úmrtí způsobovalo nějaké ne fyzické působení Jiného mezi lidmi.

Ve Fróða se bytosti Jiného světa neobjevovaly pouze v podobě lidských revenantů, ale Porgunna se na statek vrátila v podobě tuleně. V sáze není explicitně řečeno, že tulení hlava objevující se v síni a ničící zásoby ve spižírně je Porgunna, ale čtenář to při pozorném čtení může pochopit z toho, že se tulení hlava ohlížela po Porgunnině nespálených ložních závěsech, které měly být zničeny. To se však nestalo a právě proto tuleň na statku škodí. Reakce lidí, když tuleně spatří poprvé, jsou různé. Jako první na tuleně reaguje služebná: „*První, kdo vstoupil do síně byla služebná, a když viděla tento div, vzala hůl, která stála ve dveřích, a praštila jí tuleně po hlavě*” (str. 129). To, že do tuleně služebná praštila ještě nemusí znamenat, že se ho vůbec nebojí, ale minimálně našla dostatek odvahy, aby se k tomuto činu uchýlila, což platí i pro čeledína: „*Tu přistoupil čeledín a začal do tuleně tlouci...*” (str. 129). Změna přichází tehdy, když se hlava z podlahy vynoří o kousek víc. V tuto chvíli je v sáze řečeno, že: „*Tu čeledín omdlel a všech přítomných se zmocnil velký strach*” (str. 129). Omdlení mohla být fyzická reakce na strach, který již čeledín nemohl potlačit. Jediný, kdo se tuleně nebál byl mladý Kjartan. „*Ten uchopil velké kladivo a udeřil jím tuleně do hlavy*” (str. 129). Fakt, že Porgunna si za života na mladého Kjartana myslela a líbil se jí, mohl způsobit to, že se tuleně/Porgunny jako jediný nebál. Jak jsem již ukázala v případě Pórolfa a Arnkela, mrtvý bral v úvahu vztahy, které měl za života, a proto když byl v blízkosti Arnkela, tak neškodil a Arnkel z něj jako jediný neměl strach. To, že se Kjartan tuleně nebál, může být tedy vysvětlováno tím, že mrtvá Porgunna k němu za živa měla také vztah a ještě k tomu kladný. Když Kjartan tuleně konečně donutil ze síně zmizet tím, že do něj ustavičně tloukl, je v sáze řečeno, že se ho od té doby strašidla bála, z čehož je jasné, že to nebyli pouze lidé, kteří se báli bytostí Jiného světa, ale mohlo tomu být i naopak.

Naposledy se s tuleněm v sáze setkáváme, když začne škodit tím, že ujídá ze spižírny s rybami. Lidé naleznou všechny ryby ve spižírně ožrané a bez kousku masa, a to opět dokazuje tělesnost revariantů, protože touží po fyzickém jídle. Když lidé viděli tulení ocas, tedy pro nás něco naprosto nenormálního a neobvyklého, ve spižírně mezi rybami, neprojevíli známku údivu ani úleku a bezmyšlenkovitě začali tulení ocas ze spižírny vytahovat: „*Muž ten ocas popadl a tahal za něj a volal na ostatní, aby mu pomohli. Na jeho volání vylezli všichni nahoru, muži i ženy, a chytili a táhli za ocas, ale nic nemohli pořídít a mysleli, že ocas patří mrtvému zvířeti*” (str. 131). Lidé nemuseli nutně pochopit, že se jedná o bytost Jiného světa, avšak v každém případě se nebáli, ani se k ní nezdráhali přistoupit a naopak se připojovalo stále více lidí. Na statku začalo znovu strašit a umírali další lidé. Nyní však není řečeno, že by se po statku pohybovala Porgunna, tuleň, nebo jiní revenanti. Statek zachránilo od úplného zničení až spálení Porgunnina ložního prádla, protože od té doby strašení ustalo a ti co přežili, se vyléčili z nemoci.

V sáze se nepotkáváme jen s jednotlivými revenanty, ale vystupují zde i mrtví, kteří zemřeli ve skupině a tak se i zjevují. Když jel jednou hospodář z Fróða na rybářskou výpravu, tak se s celou svou posádkou na moři utopil a jejich těla nebyla nalezena. Lidé pro ně, jak bylo zvykem, uspořádali pohřební hostinu a právě na ní se celá posádka mrtvých objevila.

Všichni mrtví byli úplně promočení, protože tradičně nesli znak toho, jak zemřeli, a proto si sedli k ohni, aby se prohřáli a uschli. První reakce lidí byla verbální a ne fyzická: „*Muži přivítali Þórodda srdečně, protože v tom viděli dobré znamení*” (str. 130). Zprvu tedy lidé reagovali na mrtvé dobře, nebyli vůbec překvapení, že se na hostině objevili, protože to nebylo neobvyklé, že se mrtví zjevovali na své vlastní tryzně a považovalo se to za dobré znamení, protože byli mrtví dobře přijati bohyní Rán. Ačkoliv lidé v této době již vyznávali křesťanskou víru, tento starý pohanský zvyk přežíval a byl zřejmě důvodem, proč se lidé mrtvých neděsili a tak dobře je přijali. Je zajímavé si povšimnout, že jediné, co lidi na zjevení znepokojilo byl fakt, že je mrtví nepozdravili, takže lidé od revenantů očekávali normální lidské jednání.

První reakcí na mrtvé tedy nebyl děs, ani překvapení, to se ovšem rychle změnilo a podle fyzické reakce lidí, můžeme říci, že se revenantů bát začali: „*Domácí lidé utekli ze síně, ale Þórodd a jeho druhové zůstali sedět u ohně, dokud nevyhasl*” (str. 130). Jejich postoj k revenantům se časem stupňoval, nejdříve měli lidé sklíčenou náladu a když se k první skupince mrtvých přidala ještě druhá, lidé se jich zřejmě začali bát, protože s nimi nechtěli být ve stejné místnosti a to i za cenu, že přišli o oheň. I když se k revenantům lidé v jistých ohledech chovali přirozeně, například pozdravením nebo vykonáním soudu, jejich reakce na setkání s nimi jasně ukazuje, že toto setkání muselo být pro lidi kontaktem s Jiným vyvolávajícím neobvyklé emoce.

3.1.4. Sága o Eiríkovi Zrzavém

fyzický projev	citát	emoce/ řeč těla	kdo?
leknutí	„Guðríð šla s ní, a když se chtěly vrátit a obrátily se ke dveřím, vykřikla Sigríð leknutím.” (str. 32)	překvapení / -	Sigríð
zastavení	„(...) pojďme rychle domů.” „Nemůžeme,” odpověděla Sigríð. (str. 33)	strach? / -	Sigríð/ Guðríð
smrt	„Potom vešli dovnitř, ale ráno byla Sigríð mrtvá.” (str. 33)	- /smrt	Sigríð
	2. setkání		

fyzický projev	citát	emoce/ řeč těla	kdo?
přichází k mrtvému	„Guðríð tedy šla za Porsteinem.” (str. 33)	ne strach/ -	Guðríð
emoce mrtvého	„Zdalo se jí, že roní slzy.” (str. 33)	smutek/ -	Porstein

verbální projev	citát	emoce/ řeč těla	kdo?
názor na zjevení	„Přede dveřmi stojí všichni, kdo umřeli, a Porstein, tvůj manžel, a také sebe poznávám. Je to smutný pohled.” (str. 33)	smutek/ -	Sigríð
	2. setkání		
nebezpečí	„Nemohla bych ostatně uniknout nebezpečí, kdyby mi bylo souzeno.” (str. 33)	ne strach/ -	Guðríð
pomoc	„Ráda bych také, aby došel pokoj, a mám tušení, že by ho jinak nedošel.” (str. 33)	náklonnost / -	Guðríð

V *Sáze o Eiríkovi Zrzavém* se se zjevením mrtvých setkáváme dvakrát, když na jednom statku zavládl mor. Poprvé vidí skupinové zjevení Sigríð, když jdou s Guðríðou domů a podruhé se Guðríðě zjeví její mrtvý manžel. Sigríð uvidí stát mrtvé přede dveřmi, kterými se s Guðríðou chtějí vrátit domů, ale právě kvůli mrtvým nemůžou. V sáze není řečeno, zda se nemohou vrátit domů dokud mrtví nezmizí, protože jim v tom revenanti nějak fyzicky brání, nebo protože by z nich ženy měly strach a bály se k nim přiblížit. Nejvýraznějším projevem při tomto setkání s mrtvými je nepochybně překvapení, protože Sigríð se lekla tolik, že svou emoci dokonce projevila navenek verbálně vykřiknutím: „*Guðríð šla s ní, a když se chtěly vrátit a obrátily se ke dveřím, vykřikla Sigríð leknutím*” (str. 32).

Když Sigríð popisuje zjevení Guðríðě, dozvídáme se, že mezi mrtvými vidí i ještě živé osoby: „*Přede dveřmi stojí všichni, kdo umřeli, a Porstein, tvůj manžel, a také sebe poznávám. Je to smutný pohled*” (str. 33). Takovou pasivní a emocionálně vychladlou reakci může vysvětlit jediné to, že tomu, co viděla nepřikládala takovou váhu, avšak jelikož ženy nemohly pokračovat do domu, dokud zjevení nezmizelo, tak ho jistě nepokládaly pouze za výplod fantazie. Je však velmi pravděpodobné, že vzhledem k tomu, že Sigríð mezi mrtvými viděla i osoby, které byly ještě naživu, nešlo o *draugy*, kteří se mezi živé vraceli, ale že Sigríð měla vidění do budoucnosti. Ze scény není ani jasné, zda zjevení viděla i Guðríða, protože ta nereaguje nijak a pokračuje v cestě dokud jí nezastaví Sigríðino vykřiknutí. Sigríð tak mohla být jasnozřivá, nebo *vǫlva*, což by podporovalo i to, že se její vize opravdu vyplnila a ona i Guðríðin manžel, syn Eiríka Zrzavého Porstein, opravdu za nedlouho zemřeli.

Za Guðríðou přijde její mrtvý manžel Porstein nedlouho po tom, co zemře, jak již správně odhalila Sigfríð. Jako první se Porstein zjeví sedlákovi, který zavolá Guðríðu a „*Guðríð tedy šla za Porsteinem*” (str. 33). To, že se Guðríð za mrtvým vydává nasvědčuje tomu, že z něj nemá strach, ale to je v rozporu s tím, co říká: „*Nemohla bych ostatně uniknout nebezpečí, kdyby mi bylo souzeno*” (str. 33). Tímto tvrzením totiž uznává, že by zde nějaké nebezpečí být mohlo, ale ona důvěřuje Boží pomoci, protože je již křesťankou, a proto se za mrtvým nebojácně vydává. Guðríð musí k mrtvému chovat pozitivní pocity, protože tvrdí: „*Ráda bych také, aby došel pokoj, a mám tušení, že by ho jinak nedošel*” (str. 33). Když se však setkají, slzy roní Porstein a ne Guðríð. Emoce vyvolané tímto kontaktem jsou tedy silnější u mrtvého, než u Guðríðy, která zřejmě při setkání, na rozdíl od jejího manžela, žádný smutek nepociťuje. Porstein na konci jejich setkání Guðríðě poradí, ať jako jediného spálí muže jménem Garðar, který na statku straší. Porstein má tak jako obyvatel Jiného vědomosti ze světa mrtvých, které jsou živým lidem jinak skryty.

3.2. Vǫlva

V ságách můžeme pro *vǫlva* nalézt mnoho různých pojmů, které mají podobný význam. McKinnell (2005) uvádí několik dalších staroseverských synonym, jako je *seiðkona* (čarodějka), *spákona* (věštkyně), *vísindakona* (moudrá žena). Slova však nesou rozdílné náznaky, například zatímco o *spákoně* se mluví s respektem, *seiðkona* má značně ambivalentní nádech a může svých schopností využívat k tomu, aby si zahrávala s myslí ostatních lidí (Blain, 2002: 59). Vědmy ovládaly duchy, od kterých pak získaly vědomosti, pomocí rituálu *seiðru*, nebo *sitja úti*, neboli sezení venku za účelem vzbudit a ovládnout duchy mrtvých (McKinnell, 2005: 97). Jelikož se v rodových ságách již nevyskytovalo tolik nadpřirozených prvků, byly zde snahy se vyhnout i výrazu *vǫlva* a nejčastěji se tak pro takovou ženu používaly opisy jako „*moudrá žena, která může vidět budoucnost*”, nebo „*lidé věděli, že se vyzná v kouzlech*” (McKinnell, 2005: 95). Naproti tomu v ságách o dávnověku se nadpřirozeno potlačovat nesnažili, a i když nejvíce těchto výrazů nalezneme v mytologických textech, značné množství můžeme nalézt právě i v heroických příbězích zasazených do dávnověku. Čarodějky a vědmy byly nepochybně součástí staroseverské kultury a ve společnosti hrály důležitou roli. Lidé si je zvali na svůj dvůr aby se dozvěděli co je čeká, *vǫlva* při tom praktikuje právě *seiðr*, staroseverskou magii, a vyzývá mrtvé, aby se od nich dozvěděla skryté věci. Jelikož *vǫlva* komunikuje s mrtvými, je jakýmsi prostředníkem mezi Tímto a Jiným světem. *Vǫlvy* v ságách o Island'anech jsou realistickými verzemi mytologických *vǫlv*, ze kterých se vyvinuly, a není pravděpodobný opak, tedy že by *vǫlvy* z mýtů měly základ v reálných věštkyních (McKinnell, 2005: 100). Ze čtyř analyzovaných ság

se seiðkona, čarodějka, vyskytuje jen v *Sáze o Völsunzích*, *Sáze o lidech z Eyru a spákona*, vědma, v *Sáze o Eiríku Zrzavém*.

3.2.1. Sága o Völsunzích

fyzický projev	citát	emoce/ řeč těla	kdo?
	vlčice		
sezení/stání	„I vyhledali v lese veliký kmen, porazili ho deseti bratrům na nohy a nechali je tam sedět celý den až do noci. O půlnoci se z lesa vynořila stará vlčice, velká a ohyzdná.“ (str. 43)	- / podřízenost vs nadřazenost	čarodějnice /bratři
přemožení vlčice	„Olízala mu tvář a strčila jazyk i do úst. Sigmund přemohl strach a zakousl se vlčici do jazyka.“ (str. 44)	ne strach/ -	Sigmund
	Signý v podobě vědmy		
přišla čarodějnice	„Dále se uvádí, že jednou seděla Signý ve své komnatě, když jí navštívila čarodějka znalá všech kouzel.“ (str. 45)	- /sezení, ne útěk	čarodějka
změny vzhledu	„...svými kouzly zařídila, že si vyměnily vzhled.“ (str. 45) „Poté se vrátila domů, vyhledala čarodějkou a vyzvala ji, aby si opět vyměnily podobu. Což se stalo.“ (str. 45)	- /žádné fyzické reakce	Signý čarodějka
vzhled	„Sigmund se na ni bezděky často zahleděl a zdála se mu půvabná a půvabná.“ (str. 45)	ne odpor/ -	Sigmund
	Grímhild		
zapomnění	„Sigurð roh uchoпил a nápoj vypil. (...) Poté, co vypil nápoj, si na Brynhildu už nevzpomněl a zůstal u krále Gjúkiho.“ (str. 89)	- /fyzická reakce zapomnění	Sigurð
zapomnění	„A tak jí Grímhild podala zlomocný nápoj, Guðrún jej musela vypít a od té chvíle na všechno obviňování zapomněla.“ (str. 107)	- /fyzická reakce zapomnění	Guðrún

verbální projev	citát	emoce/ řeč těla	kdo?
	Signý v podobě vědmy		
výměna podoby	„Chci, abychom si vyměnily podobu,“ řekla jí Signý. „Jak poroučíš,“ odpověděla čarodějka a svými kouzly zařídila, že si vyměnily vzhled.“ (str. 45)	ne strach / nadřazenost	Signý
	Grímhild		
pomluvy	„Brynhild: „Neskrývám, že si nic dobrého nemyslím ani o Grímhildě.“ (...) „To ona je původkyně všeho neštěstí, co mě sužuje. To ona podala Sigurðovi zlomocný nápoj, aby zapomněl i mé jméno.“ (str. 95)	hněv/ -	Brynhild
ospravedlnění	„Neměla bys jí [Grímhild] hanět. Vždyť se k tobě chová jako k vlastní dceři.“ (str. 95)	náklonnost/ -	Guðrún

verbální projev	citát	emoce/ řeč těla	kdo?
pomluvy	„Také Grímhild si ode mne zaslouží zlou odplatu. Není horší a bezcitnější ženy, než je ona.” (str. 96)	hněv/ -	Brynhild
ospravedlnění	„Vyřkla jsi mnoho urážek. Jsi zlovolnice, když takhle obviňuješ ženu, která tě vysoce převyšuje a nikdy nehořekovala nad svým osudem jako ty ani netrýznila muže k smrti, nikoho nezabila a žije v úctě a vážnosti.” (str. 96)	náklonnost/ -	Gunnar

V *Sáze o Völsungvíd* se poprvé setkáme s čarodějkou, která je v jiné podobě než lidské. Když král Siggeir uvěznil v kmeni stromu syny krále Völsunga, začala za nimi každou noc chodit vlčice, která bratry postupně požírala. V *sáze* není jasně řečeno, že vlčice je čarodějka, pouze to, že „podle vyprávění některých lidí byla tou vlčicí matka krále Siggeira” (str. 44) a že „pomocí kouzel a čarodějného umění na sebe vzala vlčí podobu” (str. 44). Fyzický vzhled vlčice je popsán tak, že vlčice je „stará (...), velká a ohyzdná” (str. 43). Bratři na vlčici očividně reagovali strachem, protože když se Sigmund vlčici postaví, je v *sáze* napsáno, že musí překonat svůj strach: „Olízala mu tvář a strčila jazyk i do úst. Sigmund přemohl strach a zakousl se vlčici do jazyka” (str. 44). Sigmund tedy pasivně čekal a vlčice k němu přistoupila sama, zatímco on seděl s kládou na nohách, jeho podřízené postavení vůči ní, tedy muselo jeho strach ještě umocnit. Sigmund v sobě ale musel, jako správný prototyp hrdiny, najít dostatek odvahy, aby se jí postavil. Emoce strachu ho neochromila natolik, aby nebyl schopen v psychicky zátěžové situaci jednat a překonání strachu ho nakonec z nebezpečné situace dostalo.

Podruhé se v *sáze* objevuje čarodějka, která přijde za Sigmundovou sestrou Signý: „Dále se uvádí, že jednou seděla Signý ve své komnatě, když jí navštívila čarodějka znalá všech kouzel” (str. 45). Čarodějka tedy přichází sama od sebe, Signý její kouzla nijak nevyhledávala, ale zrovna jí byla k užitku. Hned co čarodějkou vidí jí totiž poví: „Chci, abychom si vyměnily podobu,” a čarodějka jí odpoví: „Jak poroučíš,” (...) a svými kouzly zařídila, že si vyměnily vzhled” (str. 45). Vzhledem k tomu, jak jí o výměnu podoby Signý říká, nezdá se, že by se čarodějky bála, ani že by k ní chovala nějaký respekt, nebo úctu. Když si vymění podobu, tak se Signý vydá za Sigmundem a „Sigmund se na ni bezděky často zahleděl a zdála se mu půvabná a půvabná” (str. 45). Sigmund tedy očividně nepoznal na ženě cokoli zvláštního a nevyvolávala v něm nijak zvláštní emoce, kromě chůtice, i když je řečeno, že Signý „šla v převlečení za vědmu” (str. 52). Z toho můžeme vypozařovat, že čarodějky neměly fyzický vzhled odlišný od ostatních lidí a nevyvolávaly tak v druhých žádný odpor.

Když se Signý vrátila, „*vyhledala čarodějku a vyzvala ji, aby si opět vyměnily podobu. Což se stalo*” (str. 45). Dále už o výměně podoby není v sáze nic řečeno, a tak lze předpokládat, že Signý, ani vědma neměly na tuto výměnu podob žádné fyzické reakce, i když změna podoby většinou způsobovala fyzickou únavu a velké vyčerpání. Toto setkání s vědmou tedy u Signý nevyvolalo žádnou neobvyklou emocionální ani fyzickou reakci.

Další ženou, která je v sáze pokládána za čarodějka je žena krále Gjúkiho, u kterého bydlel hrdina ságy Sigurð, Grímhilda. Grímhilda není hlavní postavou ságy, ale svými činy ovlivní celé dění a klíčové okamžiky ságy jsou následky jejího působení na ostatní postavy. Právě Grímhilda podá Sigurðovi kouzelný nápoj, kvůli kterému Sigurð zapomene na Brynhildu. Dále Grímhild navede svého syna Gunnara, aby si Brynhildu vzal on, z čehož plyne tragické úmrtí obou milenců, Sigurða a Brynhildy. To, že je znalá kouzel navíc víme z toho, že naučila své syny a Sigurða měnit podobu, když to potřebovali na cestu za Brynhildou.

Právě Brynhild je jedinou, která na Grímhildu reaguje jinak, než ostatní. Brynhild o Grímhildě mluví negativně: „*Neskrývám, že si nic dobrého nemyslím ani o Grímhildě.*” (...) „*To ona je původkyní všeho neštěstí, co mě sužuje. To ona podala Sigurðovi zlomocný nápoj, aby zapomněl i mé jméno*” (str. 95), „*Také Grímhild si ode mne zaslouží zlou odplatu. Není horší a bezcitnější ženy, než je ona*” (str. 96). Ostatní lidé ale Brynhildy nenávidí vůči Grímhildě nesdílejí a naopak jí brání: „*Neměla bys ji [Grímhild] hanět. Vždyť se k tobě chová jako k vlastní dceři*” (str. 95), „*Vyřkla jsi mnoho urážek. Jsi zlovolnice, když takhle obviňuješ ženu, která tě vysoce převyšuje a nikdy nehořkovala nad svým osudem jako ty ani netrýznila muže k smrti, nikoho nezabila a žije v úctě a vážnosti*” (str. 96). Vzhledem k tomu, že Grímhild učila ostatní lidi kouzlům, lidé museli vědět o jejích schopnostech, ale kromě Brynhild to v nikom nevyvolávalo negativní emoce.

Grímhild na lidi fyzicky působila pomocí svých kouzelných nápojů: „*A tak jí Grímhild podala zlomocný nápoj, Guðrún jej musela vypít a od té chvíle na všechno obviňování zapomněla*” (str. 107). Zvláštní je, že nápoj samotný je popsán jako zlovolný, ale, jak jsem již ukázala, Grímhild za zlovolnou ženu obecně považována není.

3.2.2. Sága o lidech z Eyru

fyzický projev	citát	emoce/ řeč těla	kdo?
	Geirrið a Katla		
vyhledávání vřlvy	„Gunnlaug, syn Þorbjörna Tlustého, byl velmi zvědavý. Býval často na Mávahlíðu, aby se naučil kouzlům od Þórolfovi dcery Geirriðu, neboť Geirrið byla čarodějkou.” (str. 63)	ne strach/ -	Gunnlaug
napadení	„Když však v noci vyšel Þorbjörn ven, našel Gunnlauga přede dveřmi v bezvědomí. Odnegli ho dovnitř a svlékli ho. Žáda měl plná modřin a kusy masa servané z kostí. S těmi ranami proležel celou zimu a o jeho nemoci se mnoho mluvilo.” (str. 64)	-/nemoc	Gunnlaug
	2. scéna		
vydávají se za vřlvou	„Když Þórarin a Arnkel uslyšeli tuto zprávu, vypravili se ještě s deseti muži do Mávahlíðu a zůstali tam přes noc. Ráno vyjeli do Holtu.” (str. 74)	ne strach/ -	Arnkel s družinou
oklamání zrak	„Chvíli pozorovali, jak Katla přede z kužele vlnu. Potom začali s prohlídkou, ale Odda nenašli a odjeli s nepořízenou.” (str. 74) „Arnkel vpadl se svými lidmi dovnitř a tu viděli, jak si Katla hraje s kozlem a upravuje mu chlupy nad čelem a rozčesává mu bradu a zacuchanou srst.” (str. 74) „Potom hledal Arnkel a jeho lidé všude, venku i uvnitř, ale neviděli nic živého kromě Katlina kance, který ležel na smetišti, a odjeli.” (str. 75)	hněv/ útok	Arnkel s družinou
zabití vřlvy	„Geirrið odhodila plášť, přistoupila ke Katle, popadla pytel z tulení kůže, který měla sebou, a hodila ho Katle přes hlavu. Arnkelovi lidé ho pak svázali. (...) Potom tam po vrchem Katlu ukamenovali” (str. 75)	nenávisť/ ne útěk, zaútočení	Geirrið/ Arnkel
	Věštící hlava		
narazil na věštící hlavu	„(...) uviděl hlavu useknutou od těla a nepohřbenou. (...) Vyprávěl pak o zjevení Þorbrandovi a tomu připadalo, že je to předzvěst velkých událostí.” (str. 112)	ne překvapení/ -	Freystein

verbální projev	citát	emoce/ řeč těla	kdo?
	Geirrið a Katla		
pomluvy	„Odd všude vyprávěl, že se na něm [Gunnlaugovi] asi projížděla Geirrið, neboť prý se ten večer nepohodli.” (str. 64).	nenávisť/-	Odd
	2. scéna		
svádění viny	„Za svůj osud děkuješ své matce, neboť máš zlou matku.” (str. 75)	nenávisť/-	Arnkel
neoblíbenost	Zpráva o tom, co se stalo, se hned rozletěla po celém kraji, ale nikomu se ta novina nezdála zlá.” (str. 76)	nenávisť?/ -	lidé

V *Sáze o lidech z Eyru* se setkáváme s dvěma ženami Geirríð a Katlou, které se obě vyznají v kouzlech a ostatní vědí o tom, že jsou čarodějky. Obě dvě ženy mají syny, Geirríð Pórarina a Katla Odda, mezi kterými vzniknou jisté spory a ani vztah mezi dvěma ženami není ideální, vzájemně se pomlouvají, závidějí si a mají zájem o stejného muže jménem Gunnlaug. To, že nejsou jako ostatní ženy je očividné, protože Katla byla „*pohledná, ale nebyla jako jiné ženy*” (str. 63) a sama o sobě říká, že Geirríð není jediná, kdo je znalá kouzel a touto schopností disponuje i ona. Z tohoto tvrzení vyplývá, že se obecně ví o Geirríðě jako čarodějce a že Katla nepovažuje čarodějnictví za urážlivé nebo negativní vzhledem k tomu, že se k těmto schopnostem sama hlásí.

Někteří lidé čarodějky vyhledávali právě kvůli jejich schopnostem jako například výše zmíněný Gunnlaug: „*Gunnlaug, syn Þorbjörna Tlustého, byl velmi zvědavý. Býval často na Mávahlíðu, aby se naučil kouzlům od Þórolfovi dcery Geirríðy, neboť Geirríð byla čarodějkou*” (str. 63). Gunnlaug se tedy očividně Geirríð a ani Katly nebál. Ostatní lidé na čarodějku Geirríð začnou reagovat až tehdy, kdy se zaplete do zvláštní nemoci Gunnlauga: „*Když však v noci vyšel Þorbjörn ven, našel Gunnlauga přede dveřmi v bezvědomí. Odnegli ho dovnitř a svlékli ho. Záda měl plná modřin a kusy masa servané z kostí. S těmi ranami proležel celou zimu a o jeho nemoci se mnoho mluvilo*” (str. 64). Gunnlaug má tedy značné negativní fyzické následky po kontaktu s Jiným a lidé si myslí, že mu to způsobila právě Geirríð svými kouzly. Katlin syn Odd totiž všude tvrdil, že se „*na něm [Gunnlaugovi] asi projížděla Geirríð*” (str. 64). Geirríð je tedy obviněna z toho, že je *kveldriða*, tedy „noční jezdkyň”, která magií fyzicky ubližuje mužům (Blain, 2002: 92). Později se dozvíme, že Geirríð Gunnlaugovu smrt nezpůsobila a udělala to Katla. Geirríð Gunnlauga před noční cestou dokonce odrazovala, protože podle ní „*nad mořem plují labutí ženy a v krásných tělech se skrývají často dcery trollů*” (str. 63). Geirríð tím nepochybně myslela Katlu, protože do souvislosti s trolly se často dávala právě žena znalá kouzel (McKinnell, 2005: 99). Je jasné, že Katla způsobila tuto smrt kouzly, protože je řečeno, že když byl Gunnlaug na cestě, Katla ležela ve své posteli. Nevíme, jak na útok Gunnlaug emočně reagoval, protože útok není popsán, každopádně je jasné, že kontakt s tímto Jiným, co na něj bylo prostřednictvím Katly sesláno, způsobil vážné fyzické následky.

S Katlou se v *sáze* setkáme podruhé, když jede Arnkel se svou družinou vykonat pomstu na Katlinině synovi Oddovi: „*Když Pórarin a Arnkel uslyšeli tuto zprávu, vypravili se ještě s deseti muži do Mávahlíðu a zůstali tam přes noc. Ráno vyjeli do Holtu*” (str. 74). Arnkel tedy za čarodějkou aktivně a neohroženě sám vyráží. Protože Katla ví, že si jedou pro Odda, snaží se ho před družinou ukrýt a nyní se dovídáme, že má schopnost klamat a očarovat

zrak. Pokaždé, když družina mužů přijela na statek, nebyli schopni Odda rozeznat od kuželu vlny na předení, kozla nebo kance na smetišti. Katla tak opět působila na fyzické schopnosti mužů, avšak nezdá se, že by v nich vyvolávala kromě rozčilení nějaké zvláštní emoce, například strachu. Ze ságy není jasné, proč muži Odda nevidí, ale myslím si, že Katla spíše působí na zrak mužů, než že by nějakým způsobem měnila podobu Odda a nevíme ani, jak tento druh *seiðru* provádí. Muži každopádně nejsou schopni očarování zraku vzdorovat, i když tuší, že je něco v nepořádku a že Odd na statku někde musí být. To se změní, když potkají Geirríð, druhou čarodějkou, která se na statek vydá s muži. Je oděna do modrého pláště, podle kterého jí Katla pozná a ví, že na ní její klamání zraku působit nebude. Muži tak díky Geirríð Odda hned našli, oběsili ho a „*Geirríð odhodila plášť, přistoupila ke Katle, popadla pytel z tulení kůže, který měla sebou, a hodila ho Katle přes hlavu. Arnkelovi lidé ho pak svázali. (...) Potom tam po vrchem Katlu ukamenovali*” (str. 75). I když si šli muži původně pouze pro Odda a to kvůli tomu, co způsobil on, nakonec ukamenují i Katlu a dokonce Oddovi před tím, než ho oběsí řeknou „*za svůj osud děkuješ své matce, neboť máš zlou matku*” (str. 75). Muže tedy muselo Katlino provádění kouzel rozčílit natolik, že nakonec úplně zapomněli na svůj původní popud a veškerou vinu svalili právě na čarodějkou. Na konci scény je řečeno, že „*nikomu se tato zpráva [o jejím úmrtí] nezdála příliš zlá*” (str. 76). Toto tvrzení naznačuje, že pokud Katlu lidé ne přímo nenáviděli, minimálně mezi nimi nebyla oblíbená a její smrt v nich nevyvolala žádnou emoci smutku.

S dalším typem *vǫlvy* se setkal Freystein, když hlídal ovce a pustil se za nimi na vrch Geirvǫr. Právě tam našel hlavu useknutou od těla a nepohřbenou, která pronesla verše:

„Rudý je Geirvǫr krví reků.

Hlavy hrdinů přikrývá hora.” (str. 112)

O této příhodě řekl Freystein Porbrandovi a „*tomu připadalo, že je to předzvěst velkých událostí*” (str. 112). To se opravdu vyplnilo, protože na Geirvǫru se nedlouho poté udála bitva, ve které padlo mnoho mužů. Dnešní adekvátní reakcí na setkání se s veršující hlavou bez těla by bylo překvapení, děs, nebo odpor, avšak když se nad zjevením zamyslíme v kontextu doby, o které sága pojednává, a tedy v jiné mentalitě lidí, není zase tak zvláštní, že Freystein žádnou z těchto emocí, včetně překvapení, neprojevil. Věštící hlava je totiž známa hlavně z mýtů, které museli lidé tehdejší doby jistě dobře znát. Ze *Starší* i *Mladší Eddy* například víme, že Óðin si oživil Mímiho hlavu, kterou mu od těla oddělili Vánové, aby mu poskytovala moudré rady. Ve *Vědmině věštbě (Vǫluspá)* se například Óðin jde poradit s Mímiho hlavou při přicházejícím *ragnaröku*:

„Vzrušení jsou

Mímiho syni,

hlas Gjallarhornu

hlásí zkázu,
 třeskně troubí
 Heimdallův roh,
 Ódin mluví
 s Mímiho hlavou.” (Vǫluspá, strofa 45)

Obeznamenost s věšticími hlavami z mýtů tedy může být vysvětlením toho, proč Freystein, ani Porbrand na hlavu nijak zvláště emocionálně nereagovali.

3.2.3. Sága o Eiríkovi Zrzavém

fyzický projev	citát	emoce/ řeč těla	kdo?
přístupení k vědmě	„Když bylo sklizeno, přistoupil Porkel k Porbjørze a zeptal se jí, zda našel její pohled zalíbení v jeho domě a lidech a jak brzo se dozví věci, na které se jí ptal a které si všichni nejvíc přejí znát.” (str. 29)	nebojácnost/ úcta	Porkel
spánek, jídlo	„Vědma odpověděla, že nemůže nic říct, až příští ráno, až se vyspí.” (str. 29)	-útnava	vǫlva
lidé přistupují	„Potom přistupovali lidé k vědmě jeden po druhém a každý se ptal, co by byl nejraději věděl.” (str. 29)	úcta/ -ne útěk	lidé
nepřítomnost	„Pak vyhledali Porbjørna, který nechtěl být na dvorci, dokud se tam prováděly takové pohanské čary.” (str. 30)	strach/-	Porbjørn

verbální projev	citát	emoce/ řeč těla	kdo?
pozvání	„Porkel pozval věštkyni k sobě a přijal jí podle všech pravidel, jaká přijetí takové vědmy vyžadovalo.” (str. 28)	úcta /ne útěk	Porkel
pozdrav	„Když vešla, pokládali všichni za svou povinnost pozdravit ji co nejuctivěji.” (str. 28)	úcta/-	všichni lidé
nemluvnost	„Vědma však byla skoupá na slovo.” (str. 28)	neochota/-	vǫlva
zpívání písně	„Žádala též, aby jí přivedli ženy znalé písně, již je třeba k provedení kouzla a která se jmenuje varðlokkur. (...) Tu pravila Guðríð: „Nevyznám se v kouzlech ani nejsem vědma, ale má pěstounka Halldís mě na Islandu naučila píseň, které říkala varðlokkur.” „Pak máš šťastné vědomosti,” pravil Porkel. „Ale tohle je počínání, kterému nechci napomáhat, protože jsem křesťanka.” (str. 29)	strach?, neochota/-	Guðríð
ochota vědmy	„Všem dávala ochotně odpovědi a jen velmi málo z toho, co řekla, se nevyplnilo.” (str. 29)	vřidnost/-	vǫlva

V Sáze o Eiríkovi Zrzavém vystupuje vǫlva, která chodí od hospodářství k hospodářství, kam si jí lidé zvou, aby jim odhalila budoucnost. Jmenovala se Porbjørn, „malá vědma” (*lítilvǫlva*), a když byl jedné zimy v Grónsku hlad, pozval si jí hospodář Porkel k sobě na statek, aby se

všichni lidé v okolí dozvěděli, kdy hlad skončí. V sáze je do detailu popsáno vědmy oblečení, kromě krásně vyzdobeného oblečení a bot měla hůl a modrý plášť. Právě modrý plášť je již zmiňován v souvislosti s čarodějkou Geirrið, a tak je možné, že modrý plášť měl nějaký speciální kouzelný účel. Rituál pronikání do Jiného za účelem odhalení skrytých věcí se řídí podle přesných pravidel, které jsou vylíčeny i v této sáze. Pro *vølvu* bylo připraveno speciální vyvýšené místo s polštářem ze slepičího peří a jídlo z vnitřností z místních zvířat, které jedla vlastní mosaznou lžící a nožem.

Hned ze začátku je řečeno, že: „*Porkel pozval věštkyni k sobě a přijal jí podle všech pravidel, jaká přijetí takové vědmy vyžadovalo*” (str. 28). Jelikož si tedy sám hospodář k sobě *vølvu* pozval, není pravděpodobné, že by se jí on, nebo další lidé obávali. Lidé k ní naopak sami přistupovali: „*Když bylo sklizeno, přistoupil Porkel k Þorbjörze*” (str. 29), „*Potom přistupovali lidé k vědmě jeden po druhém a každý se ptal, co by byl nejraději věděl*” (str. 29). Na druhou stranu se k ní ale nechovali, jako k obyčejnému člověku, ale vzbuzovala v nich pocit úcty a lidé na její profesi nahlíželi s respektem: „*Když vešla, pokládali všichni za svou povinnost pozdravit ji co nejuctivěji*” (str. 28). Neochotu vědmě napomáhat projevíli pouze dva lidé na statku. Nejdříve potřebovala vědma k rituálu pomoc od Guðrið, protože jí Guðrið řekla: „*Nevyznám se v kouzlech ani nejsem vědma, ale má pěstounka Halldís mě na Islandu naučila píseň, které říká varðlokkur*” (str. 29) a právě *varðlokkur* potřebovala vědma k přivolání duchů, kteří by jí odkryli skryté věci. Guðrið jí ale odpověděla: „*Ale tohle je počínání, kterému nechci napomáhat, protože jsem křesťanka*” (str. 29). Její odmítavý postoj vůči napomáhání Jinému, se však změnil, když jí lidé přesvědčili o tom, že tak prospěje všem lidem na statku. I když je po vykonání rituálu vědma Guðrið velmi vděčná a dokonce jí předpoví zdárnou budoucnost, není v sáze řečeno, zda se změnil i Guðriðin postoj k vědmě a chová k ní nyní stejnou úctu jako ostatní. Na konci této scény se dovídáme, že druhým člověkem, který k vědmě ani nepřistoupil, je muž jménem Þorbjörn a pohanského rituálu se odmítl účastnit, protože byl křesťanem. Þorbjörn byl tak jediný, který na vědmu reagoval výrazně negativně. Důvod proč se Þorbjörn rituálu neúčastnil pravděpodobně nebyl strach z *vølvy* samotné, ale kvůli náboženským důvodům a stejně tak se nezdá, že by se *vølvy*, nebo rituálu obával kdokoli jiný z lidí na statku.

Vølva samotná na cestu do Jiného kvůli získání vědomostí nijak zvlášť nereagovala. Před rituálem se Þorbjörg pro navození transu potřebovala vyspat: „*Vědma odpověděla, že nemůže nic říct, až příští ráno, až se vyspí*” (str. 29) a předtím dostala jídlo. Podle jejích požadavků, lze soudit, že cesta do Jiného je velmi náročná, a proto na ní musela být vědma fyzicky připravená. Během rituálu víme, že Guðrið svým zpěvem přivolala duchy, kteří teď vědmě mohli říct skryté odpovědi. Duchové jsou nejasný pojem, který mohl obsahovat

například mrtvé předky, božstva, nebo také zvířecí pomocníky a nejednalo se pouze o nějaké části osobnosti vědmy, ale o reálné, externí bytosti (Blain, 2002: 63). *Vǫlva* měla během transu otevřená ústa a z nich jí vycházela píseň, která měla původ v Jiném světě, a na otázky odpovídala až potom, co se vrátila do normálního stavu (McKinnell 2005: 98). I když je v sáze *vǫlva* pestře popsána, o jejím extatickém stavu zde není zmínka, a tak pouze víme, že píseň přivolala duchy, ale o emočních ani fyzických projevech *vǫlvy* při transu nemůžeme ze ságy vyčíst nic. Po skončení rituálu však můžeme pozorovat změnu v jejím chování. Když na statek vědma přišla, byla „*skoupá na slovo*” (str. 28), ale po vykonání rituálu „*všem dávala ochotně odpovědi a jen velmi málo z toho, co řekla, se nevyplnilo*” (str. 29). Vědma tedy po skončení transu nepůsobila unaveně, ale naopak s ostatními najednou komunikovala mnohem aktivněji. Nejlaskavěji se však chovala ke Guðríðě, předpověděla jí i jejím potomkům zářivou budoucnost a popřála jí štěstí, protože jí byla vděčná.

3.3. Berserkové

V této kapitole bude mým cílem postihnout jak reakce berserků na extatický stav, tak reakce ostatních lidí na samotné berserky, protože je můžeme považovat za odlišné od ostatních lidí a díky svému spojení s Jiným částečně patří do Jiného světa, stejně jako *vǫlvy*. Berserkové vystupují pouze ve dvou mnou zvolených ságách, v *Sáze o Hervaře* a v *Sáze o lidech z Eyrú*, ale jelikož se jedná o jednu ságu o dávnověku a jednu rodovou, budu moci provést komparaci reakcí ve dvou různých žánrech.

3.3.1. Sága o Hervaře

fyzický projev	citát	emoce/ řeč těla	kdo?
chopení se zbraní	„V tu chvíli Arngrímovi synové vytasili meče, jali se hryzat okruže štítů a přišlo na ně válečné běsnění berserků. Šest jich vstoupilo do každé lodi. Muži na palubě byli stateční. Chopili se zbraní a neopustili svá místa, ani slovy nedali znát strach.” (str. 47)	-/ne útěk	muži na lodích
neustupuje	„Nikdy neutíkejme před našimi nepřáteli a vydržme jejich rány,” řekl nato Hjálmar. „Půjdu a budu bojovat s berserky.” (str. 51)	-/ne útěk	Hjálmar
ukázněný boj	„Jako první se utkali dva Haddingjové s Oddem; každému jim udělil smrtelnou ránu svým kyjem. Pak vstávali postupně jeden po druhém ti, kteří se s ním měli utkat, a Oddr je všechny pobil. Nato si šel odpočinout a zvedl se Hjálmar.” (str. 55)	-/ ukázněnost	Odd/ Hjálmar a berserkové

fyzický projev	citát	emoce/ řeč těla	kdo?
zranění	„Ran mám šestnáct, rozřátou zbroj, zrak se mi kalí, nevím, kam kráčím. V srdce mě tnula tvrzená v jedu ostrá čepek Angantýova.” (str. 57)	-/smrt	Hjálmar

verbální projev	citát	emoce/ řeč těla	kdo?
vážil slova	„Hjorvard pak vyzval krále, aby mu neváhal říct, jak se k jeho požadavku staví. Král vážil slova, neboť věděl, jak mocní bratři jsou a z jak slavného rodu pocházejí.” (str. 43)	strach/ úcta	král Ingjald
pomluvy	„Víc přísluší, abyste tuto prosbu vyplnil mně, než berserkům, kteří ve vašem i v ostatních královstvích napáchali jen zlo.” (str. 43)	pohrdání/-	Hjálmar
názor na berserky	„Ta [králova dcera] nato pravila, že je to spravedlivý návrh a že pokud ji chce otec provdat, pak ona si raději vybere toho, o němž ví, že je dobré povahy, než jednoho z Arngrímových synů, ježž zná z pověstí, které hovoří o samých zlých skutcích.” (str. 45)	pohrdání/-	králova dcera
příchod berserků	„Tehdy mi hrůza hrdlo stáhla, když muži s vytím vyšli z lodí.” (str. 49)	strach/-	Odd
zlé řeči o bersercích	„Nyní tě, Odde, pořádám,” řekl Hjálmar, „abys mě nepohřbíval vedle bídnych lotrů, kterými byli tito berserkové, protože si myslím, že jsem daleko lepším mužem než oni.” (str. 61)	pohrdání/-	Hjálmar
dobré řeči o bersercích	„Lež pravili lidé pustou: hrdinou byl Hervary otec. Síň Angantýa pod hlinou skrytá stojí na jižním břehu Sámsey.” (str. 65)	úcta/-	jarl Bjarmar

V *Sáze o Hervaře* vystupuje dvanáct berserků, bratrů. Jsou syny Eyfury a Arngríma, který se v bitvě proti Eyfury otci zmocňuje kouzelného meče Tyrfingu. Všichni synové jsou velcí a stateční bojovníci a nejlepší z nich je Angantý. Všichni bratři se jednoho dne vydávají za švédským králem Ingjaldem do Uppsaly, požádat o ruku jeho dcery pro Hjorvarda, jednoho z berserků.

Když Hjorvard vyzval krále, aby mu na žádost odpověděl, „*král vážil slova, neboť věděl, jak mocní bratři jsou a z jak slavného rodu pocházejí*” (str. 43). Z toho, že král před berserky vážil slova, se dá vyčíst to, že se buď berserků bál, nebo k nim choval úctu. Podle krále berserkové pocházejí ze slavného rodu, a tak by k nim opravdu mohl chovat úctu. Avšak z dalších verbálních projevů je jasné, že berserkové nemají vůbec dobrou pověst a lidé si o nich myslí zlé věci: „*Víc přísluší, abyste tuto prosbu vyplnil mně, než berserkům, kteří ve vašem i v ostatních královstvích napáchali jen zlo*” (str. 43), „*Ta [králova dcera] nato pravila, že je to spravedlivý návrh a že pokud ji chce otec provdat, pak ona si raději vybere toho, o*

němž ví, že je dobré povahy, než jednoho z Arngrímových synů, jež zná z pověstí, které hovoří o samých zlých skutcích” (str. 45). Díky jejich výpovědi můžeme usuzovat, že král tedy pravděpodobně vážil slova a nechtěl berserky urazit, protože by mohli být nebezpeční a on se jich obával. Protože si králova dcera vybrala Hjálmara a ne Hjǫrvarda, vyzval Hjǫrvard Hjálmara na souboj na ostrov Sámsey.

Podruhé se tedy s berserky setkáváme na ostrově Sámsey, kam dorazí až po Hjálmarovi a jeho mužích, avšak Hjálmar se svým společníkem Oddem se v tu chvíli na svých lodích nenacházejí, a tak se nejdříve berserkové utkají pouze s jeho družinou. „V tu chvíli Arngrímovi synové vytasili meče, jali se hryzat okruže štítů a přišlo na ně válečné běsnění berserků. Šest jich vstoupilo do každé lodi“ (str. 47). Toto běsnění však muže nevydělilo natolik, aby z lodí začali prchat, ale potlačili strach a statečně se proti berserkům postavili: „Muži na palubě byli stateční. Chopili se zbraní a neopustili svá místa, ani slovy nedali znát strach“ (str. 47). Berserkové však všechny muže, i přes jejich statečnost, pobili a vydali se z lodí dál na pevninu, kde potkali Hjálmara a Odda.

Hjálmar a Odd pochopí, že se bratři blíží a z Oddových slov jsou jejich emoce jasné: „Tehdy mi hrůza hrdlo stáhla, když muži s vytím vyšli z lodí“ (str. 49). Jejich reakcí je tedy nepopíratelně strach, ovšem Hjálmar jako správný hrdina musí tento strach potlačit a navíc povzbuzuje ke statečnosti i Odda: „Nikdy neutíkejme před našimi nepřáteli a vydržme jejich rány,” řekl nato Hjálmar. „Půjdu a budu bojovat s berserky. (str. 51). Podle svých slov se Hjálmar i zachová, před berserky opravdu neprchnou a svedou mezi sebou boj. Zvláštní je, že jejich souboj má značně ukázněný charakter: „Jako první se utkali dva Haddingjové s Oddem; každému jim udělil smrtelnou ránu svým kyjem. Pak vstávali postupně jeden po druhém ti, kteří se s ním měli utkat, a Odd je všechny pobil. Nato si šel odpočinout a zvedl se Hjálmar“ (str. 55). Z jejich způsobu boje by se dalo vyčíst, že berserkové snad chovají ke svým nepřítelům úctu a sami nechtějí být považováni za zbabělé a i se svou přesilou raději svádějí ukázněný boj postupně. Tento souboj není podobný jejich běsnění při první scéně z lodí, kde berserkové všechny pobili naráz. Z tohoto souboje vyvázne živý pouze Odd. Hjálmarovi Angantý způsobil Tyrfinigem těžká zranění :

„Ran mám šestnáct, rozřátou zbroj,
zrak se mi kalí, nevím, kam kráčím.
V srdce mě tnula tvrzená v jedu
ostrá čepek Angantýova.” (str. 57)

Názory lidí na berserky se však značně liší. I když s Hjálmarem a Oddem sváděli poctivý boj, když Hjálmar umírá pronáší tato slova: „Nyní tě, Odde, pořádám,” řekl Hjálmar, „abys mě

nepohřbíval vedle bídných lotrů, kterými byli tito berserkové, protože si myslím, že jsem daleko lepším mužem než oni” (str. 61). Z toho je jasné, že oba dva muži k berserkům žádnou úctu nechovají a pohrdají jimi právě kvůli jejich zlostné povaze, která je způsobena jejich propojením s Jiným. Na druhou stranu král Ingjald k nim možná nějakou úctu chová, i když to z jeho slov není jednoznačné. Další osobou, která o bersercích mluví pozitivně, je jarl Bjarmar. Jarl Bjarmar byl pěstounem Angantýovi dcery Hervary, která se narodila až po jeho smrti, a tak svého otce nikdy nepoznala. Když se Hervor zeptá na původ svého otce, jarl jí odpoví:

„Lež pravili lidé pustou:

hrdinou byl Hervary otec.

Síň Angantýa pod hlinou skrytá

stojí na jižním břehu Sámsey.” (str. 65)

Jarl si tedy o berserkovi nemyslí, že by byl „bídny lotr”, ani že by páchal pouze zlo, naopak považuje berserka za hrdinu. Lidé na berserky v ságách o dávnověku tedy nemuseli reagovat pouze v negativním smyslu.

3.3.2. Sága o lidech z Eyru

fyzický projev	citát	emoce/ řeč těla	kdo?
únava berserků	„Berserkové se vraceli večer domů a byli velmi unavení, jak je v povaze mužů, kteří mohou měnit svou podobu, že totiž když je opustí berserkské zuření, ztrácejí úplně sílu.” (str. 87)	-/ únava	berserkové
zabití berserků	„Hallimu se podařilo prolomit dveře a dostat se ven, ale uklouzl na kůži a tu mu Styr zasadil smrtelnou ránu. Když se pak ze dveří chtěl dostat Leikni, proklál ho Styr kopím a Leikni se zřítíl do lázně a zahynul tam.” (str. 87)	strach/ nepřímý útok	Styr

verbální projev	citát	emoce/ řeč těla	kdo?
popis berserků	„Bojím se, že se k tobě budou chovat vzpurně a povýšeně, neboť myslím, že je nad lidské síly selských synů držet je na uzdě” (str. 80)	strach/-	jarl Hákon
rada	„Jarl mu pak radil, aby nejprve promluvil s berserky, budou-li chtít být v jeho družině.” (str. 80)	strach, úcta/-	jarl Hákon
lítost	„Když to Halli zpozoroval, proměnil se svou povahou v zlého vlka a oba berserkové se od té doby chovali k Vermundovi drze a zpupně. Nyní začal Vermund litovat, že je přijal do svých služeb.” (str. 81)	smutek/-	Vermund
odmítnutí	„ Nikdy je nepřijmu do svého domu, protože i tak se netěším velké oblibě a nechci, aby se moje pověst ještě zhoršila.” (str. 81)	strach/-	Styr

verbální projev	citát	emoce/ řeč těla	kdo?
žádost	„Když Styr na jejich hovory přišel, požádal Halliho, aby přestal plést dceři hlavu a nedělal mu hanbu a nepříjemnosti.“ (str. 85)	nebojácnost/-	Styr
verše	„Že berserků síla bojovníkům bude k neštěstí, jsem tušil. Nemám z nich již strachu. Bez váhání obrům válečník přetvrdý ocelí svou břitkou určil odpočinek.“ (str. 87)	strach/-	Styr

V *Sáze o lidech z Eyru* jsou dva berserkové švédského původu a opět jsou to bratři, jmenují se Halli a Leikni. Opět jsou popsáni jako velcí a silní a „*když je popadla zuřivost, přestali se chovat jako lidé a počínali si jako vzteklí psi a nebáli se ani ohně, ani zbraní*“ (str. 80). I kdyby v *sáze* nebylo explicitně napsáno, že jsou to berserkové, čtenáři by to tedy muselo být stejně jasné. Když však nebyli zrovna v bojovné zuřivosti, dalo se s berserky vyjít dobře. Na Island se berserkové dostávají s Vermundem, který je získal od jarla Hákona z Norska. Sám jarl si je vědom jejich neobvyklé povahy a Vermunda od jejich získání odrazuje: „*Bojím se, že se k tobě budou chovat vzpurně a povýšeně, neboť myslím, že je nad lidské síly selských synů držet je na uzdě*“ (str. 80), když se však Vermund nenechá odradit, jarl mu alespoň poradí, „*aby nejprve promluvil s berserky, budou-li chtít být v jeho družině*“ (str. 80). Nemyslím si, že by tohle Vermundovi poradit z úcty k berserkům, ale spíše ze strachu, jak by berserkové mohli reagovali na to, že je s nimi zacházeno jako s otroky a nikdo se napřed nezeptal jich. Berserkové však souhlasili, a tak se vydali s Vermundem na Island.

Po nějaké době, kdy Vermund s berserky žil, začal s nimi mít potíže. Jednou ho totiž Halli požádal, aby mu Vermund obstaral nevěstu, ten však věděl, „*že by se sotva našla žena z dobrého rodu, která by chtěla spojit svou budoucnost s berserkem, a snažil se z toho nějak vykrotit*“ (str. 81). Z toho je jasné, že berserkové neměli dobrou pověst, a tak pro ženy nebyli tou nejlepší volbou. Halli na Vermundovi poznal, že mu nevěstu obstarat nechce, a tak „*proměnil se svou povahou v zlého vlka a oba berserkové se od té doby chovali k Vermundovi drze a zpupně. Nyní začal Vermund litovat, že je přijal do svých služeb*“ (str. 81). Vermund tedy přestal s berserky vycházet až tehdy, kdy proměnili svou povahu z lidské na jinou, což ovlivnilo jejich chování. Vermund se tím pádem chtěl berserků co nejdříve zbavit, a tak se obrátil na svého bratra Styra. Když ho však Vermund požádal, aby si k sobě berserky vzal, Styr mu odpověděl: „*Nikdy je nepřijmu do svého domu, protože i tak se netěším velké oblibě a nechci, aby se moje pověst ještě zhoršila*“ (str. 81). Berserkové se tedy nejen že netěšili sami velké úctě mezi ostatními, ale zřejmě samotný kontakt s nimi mohl ovlivnit pověst daného člověka. Styr však berserky po dlouhém přemlouvání přijal a jak již tušil, nevycházel s nimi vůbec dobře. Halli se totiž začal zajímat o Styrovu dceru, což se

Styrovci vůbec nelíbilo: „Když Styr na jejich hovory přišel, požádal Halliho, aby přestal plést dceři hlavu a nedělal mu hanbu a nepříjemnosti“ (str. 85). Tato jeho verbální reakce opět dokazuje, že berserk není pro ženu ta správná partie a pro jejího otce by tento sňatek znamenal hanbu.

Styr se tomuto sňatku tedy snaží zabránit. Společně s goðim Snorrim vymyslí plán, jak berserky přechytračit, aby si Halli nemohl jeho dceru vzít. Už jen ten fakt, že na berserky Styr nastraží léčku, místo toho, aby jim na rovinu řekl, že Hallimu svou dceru nedá, naznačuje, že má z berserků strach. Berserky nejdříve zaměstná tvrdou fyzickou prací, a tak když se večer vraceli berserkové domů, „byli velmi unavení, jak je v povaze mužů, kteří mohou měnit svou podobu, že totiž když je opustí berserkské zuření, ztrácejí úplně sílu“ (str. 87). Styr tak zřejmě věděl, že když se berserkové vydávají do Jiného, jejich fyzickou reakcí je únava, a tak toho využil. Když se vrátili, zavřel je do své podzemní lázně a zatarasil dveře. „Hallimu se podařilo prolomit dveře a dostat se ven, ale uklouzl na kůži a tu mu Styr zasadil smrtelnou ránu. Když se pak ze dveří chtěl dostat Leikni, proklál ho Styr kopím a Leikni se zřítíl do lázně a zahynul tam“ (str. 87). Styr tedy na berserky fyzicky zaútočil, což by mohl být důkaz neohroženosti a odvahy, avšak vzhledem k tomu, že je nejdříve nechal naschvál fyzicky vyčerpat a pak je znevýhodnil uvězněním v lázních, spíše to opět dokazuje jeho strach z berserků. Tuto hypotézu nakonec podporují jeho slova těsně po zabití berserků:

„Že berserků síla bojovníkům bude
k neštěstí, jsem tušil. Nemám z nich již strachu.

Bez váhání obrům válečník přetvrdý
ocelí svou břitkou určil odpočinek.“ (str. 87)

V těchto verších tedy Styr potvrzuje, že se berserků skutečně bál a možná právě kvůli tomu je neváhal usmrtit.

4. Jaké emoce vyvolává v lidech setkání s Jiným

4.1. Strach

4.1.1. Setkání s mrtvým

V ságách o dávnověku chodí hrdinové za mrtvými a tedy už jen ten fakt, že postavy ze ság o dávnověku sami kontakt s Jiným vyhledávají, naznačuje, že se hrdinové tohoto setkání neobávají vůbec, nebo se obávají, ale jsou schopni strach překonat. Právě tato odvaha při kontaktu s Jiným je odlišuje od ostatních lidí, kteří se k mohylám neodvažují přiblížit. V *Sáze o Hervaře* je jedinou osobou, která je schopna dojít až do mohyly, Hervor a naopak pastýř a její společníci prchají kvůli strachu (viz. tabulka v kapitole 3.1.1). Stejně tak je tomu v *Sáze o*

Volsunzích, kde ohnivou bariéru může překonat pouze Sigurð, a proto ho Brynhild považuje za nejdůležitějšího muže a chce si vzít pouze jeho. Statečnost Hervør a Sigurða je nezbytností a i kdyby při kontaktu s Jiným strach cítili, museli by ho potlačit, aby dosáhli toho, co chtějí. V ságách o dávnověku totiž hrdinové musejí překonat mnoho překážek pro vstup do Jiného světa, a tak je jejich hrdinství klíčové, protože se od něho odvíjí hrdinův osud. Pro Hervør je nezbytné, aby získala otcův meč a jeho získání neovlivní pouze ji, ale hlavně její syny. Sigurð si svými výpravami přes ohnivé bariéry také zpečetí svůj osud.

V ságách o dávnověku jsou to tedy sami lidé, kteří vyhledávají kontakt s mrtvým a jako jediní se nebojí. Při bližší analýze toho, kdo se v ságách o dávnověku za mrtvými vydává, nám vyjde to samé co McKinnellovi (2005), tedy že do Jiného světa se vydávají výhradně muži a ženské hrdinské protagonistky překračující tuto hranici dvou světů se ve staroseverské literatuře téměř nevyskytují, pokud se nejedná o dívku přivádějící zpět svého mrtvého milého (2005: 7). Jednou výjimkou je tedy Hervør, která se však díky změně genderu za ženu pokládat nedá, a proto se ani tato cesta do Jiného světa nevymyká tradičnímu rámci. Pokud postavu Hervør vztáhneme k modelu jednoho genderu od Lacquera, je jasné, že ač je Hervør biologicky žena, svou povahou a hrdinskými skutky se dostala do role vyššího pohlaví, tedy muže. A naopak její společníci vikingové, nebo i pastýř žijící na ostrově se při kontaktu s Jiným vyděsili a utekli, a tak se ze své maskulinity dostali na dno genderové příčky a spadli do kategorie slabých a zženštilých. Setkání s bytostí Jiného světa očividně vyžadovalo nemalou dávku odvahy a tato odvaha se neodměřovala od genderové příslušnosti. Z pociťování strachu, nebo naopak nebojácnosti při kontaktu s Jiným v ságách o dávnověku se tedy odvíjel status postavy na sociálním žebříčku.

V ságách rodových přicházejí mrtví zpět mezi živé, kteří nejčastěji reagují právě strachem. Hned po Pórolfově smrti lidé pociťují hrůzu, neodvažují se dokonce ani vyjít po setmění ven a kvůli jeho běsnění se stěhují i do jiných míst. Stejně tak se lidé bojí pouhého zjevení Porgunny, že se k ní neodvažují ani přiblížit. Lidé také prchají pryč, když se nacházejí s mrtvými ve stejné místnosti, jako tomu bylo v případě skupinového zjevení na statku ve Fróða. Emoce strachu není tak silná v Sáze o Eiríkovu Zrzavém, ale když ženy uvidí mrtvé, leknou se, zastaví a nepokračují dál, z čehož se dá strach vyzorovat. Strach v rodových ságách naopak nepociťují hrdinové, kterými jsou vždy lidé, kteří k mrtvému měli za života nějaký vztah. Arnkel se jako jediný, nebo alespoň jeden z mála, nebojí svého otce Pórolfa a ve Fróða se kvůli tuleňovi, neboli Porgunně, zmocní strach všech lidí kromě Kjartana. Ani Guðrið nejví známký strachu při setkání se svým mrtvým manželem.

V rodových ságách tedy hrdina kontakt s mrtvým nevyhledává, a tak se revenantů zbavuje, proto, aby ochránil ostatní obyvatele. Podle Kanervy (2013) však někteří hrdinové zahánějící mrtvé tento kontakt vyhledávají i v ságách rodových a to proto, aby si zbavením se mrtvého zvýšili vlastní prestiž a získali od ostatních respekt. Kanerva však připouští, že právě Arnkel ze *Ságy o lidech z Eyru* takovou potřebu pravděpodobně neměl, protože mu rozhodně nechyběla autorita a ani sociální a otcovská podpora, a tak oproti většině ostatních hrdinů zahánějících revenanty si svůj sociální status zlepšovat nemusel (2013: 216). Zdá se, že ani Kjartan aktivně nevyhledával kontakt s tuleněm a proti revenantovi zakročil, aby ochránil ostatní. Zvýšení prestiže a dosažení toho, že se ho pak všechny strašidla bála, byl tedy pouze neúmyslný důsledek jeho potlačení strachu a nebojácnosti.

V obou ságových žánrech je strach při setkání s mrtvým nejčastější emocí, kterou však prožívají pouze obyčejní lidé. Naproti nim v obou žánrech stojí lidé, kteří při setkání nejeví známky strachu, nebo ho jsou schopni překonat a v očích ostatních se stávají hrdiny, jako v případě Sigurða nebo Kjartana. Tato nebojácnost se však ve dvou žánrech projevuje rozdílně. Zatímco v ságách o dávnověku je hrdinou ten, kdo překoná bariéru oddělující dva světy a odvážně se za mrtvými vydá, v rodových ságách je za hrdinu považován člověk, který zlovolného revenanta přemůže a navrátí mezi lidi klid a bezpečí.

4.1.2. Vplva

Ze ság o dávnověku se *vplvy* vyskytují pouze v *Sáze o Vplsunzích*, zato ale i v jiných podobách než lidských. Čarodějky ze ságy o dávnověku mohou lidem i škodit, jako například vlčice požírající bratry, nebo Grímhilda podávající zlomocný nápoj, a tak bychom emoci strachu u lidí při kontaktu s čarodějkami mohli očekávat. Ten se však u nikoho, kromě již zmíněných bratrů, nevyskytuje. Postavy nejednají s čarodějkami s opatrností a mohou na ně být i hrubé, jako v případě Brynhildy, a nejsou k nim ani nijak zdvořilé, například Signý k čarodějce. Z toho vyvozují, že se čarodějek nebáli.

V *Sáze o lidech z Eyru* vystupují dvě čarodějky Geirríð a Katla. Katla byla zlovolná a Gunnlaugovi způsobila těžká zranění pomocí svých kouzel, o čemž muži věděli, a tak by byla emoce strachu na místě. Avšak podle toho, že na ní verbálně i fyzicky útočí, strach zřejmě nepociťují ani muži, ani druhá čarodějka Geirríð. Ve druhé rodové sáze, v *Sáze o Eiríkovi Zrzavém*, nevystupuje čarodějka, která by lidem škodila, ale vědma, kterou si lidé na své statky zvou. Strach nepociťují nejen z ní, ale ani z rituálu, který vědma provozuje a při kterém se *spákona* vydává do Jiného a komunikuje s ním. Naopak lidé ke *spákoně* přistupují a baví se s ní. Všichni lidé na statku vědmu přivítali uctivě, což je v souladu s Blainovou teorií

(2002), že ke *spákoně*, jak je Porbjörg nazývána v originále, lidé chovali respekt. V rodových ságách se tedy lidé ke *spákoně*, vědmě, která lidem na statku předpovídala budoucnost, chovali vlídně a potřebovali jí, avšak právě k čarodějkám měli dvojznačný vztah (Blain, 2002: 59).

V žádném ze ságových žánrů se tedy strach ve spojitosti s *vǫlvami* nevyskytuje. Lidé mají důvod se čarodějek bát jak v *Sáze o Vǫlsunzích*, tak v *Sáze o lídech z Eyru*, protože jim škodí, avšak nikdo nejví ani verbální, ani fyzické známky strachu. *Vǫlva* provádějící rituál věštění pomocí cesty do Jiného se bohužel vyskytuje pouze v sáze rodové, a tak není možné provést komparaci. Lze však předpokládat, že ani v ságách o dávnověku by tento rituál lidi nevyděsil, protože nadpřirozené prvky jsou jejich častou součástí. Navíc v *Sáze o Vǫlsunzích* vystupují i ženy, které mají nadání věštit, jako Grímhilda nebo Brynhild, a i když ze ságy nevíme jakým způsobem se ženy skryté věci dovídají, toto jejich nadání v lídech očividně děs nevyvolává.

4.1.3. Berserkové

V sáze o dávnověku, tedy v *Sáze o Hervaře*, berserkové v lídech strach vyvolávají. Strach je znatelný z verbálních i fyzických projevů lidí. Berserků se pravděpodobně bojí jak švédský král, tak i muži z Hjálmarovi družiny, ti jsou však svůj strach schopni překonat a postavit se proti berserkům. Vyděšení jsou i Hjálmar a Odd, ale stejně jako jejich muži před berserky neutečou, protože čest je pro ně důležitější a jsou schopni strachu i berserkům vzdorovat a dokázat tak svou nebojácnost.

V *Sáze o lídech z Eyru* jsou lidé očividně obeznámeni se svárlivou povahou berserků, a tak můžeme z jejich řeči opět rozpoznat projevy strachu (viz tabulka v kapitole 3.3.2). Nechtějí-li lidé například berserkům vyhovět, neřeknou jim to přímo, což může naznačovat jejich strach z reakce berserků.

Strach je nepochybně nejčastější emocí, kterou v lídech berserkové vyvolávají a to v případě obou ságových žánrů. V obou ságách lidé verbálně přiznávají svůj strach z berserků, avšak v obou žánrech jsou také někteří muži schopni tento strach překonat a berserkům se postavit. Rozdíl můžeme pozorovat v tom, jak berserkům vzdorují. V sáze o dávnověku muži i přes svůj strach s berserky bojují přímo, neváhají se jim postavit tváří v tvář, svést čestný boj a dokázat tak svou odvahu a čestnost. V rodové sáze však Styr, který se berserků bojí jako všichni ostatní, zaútočí na berserky nečestně a zabije je pomocí Isti. To by mohlo

naznačovat, že v rodové sáze měli lidé z berserků strach větší než v sáze o dávnověku a nezáleželo jim tolik na vlastní cti.

4.2. Překvapení

4.2.1. Setkání s mrtvým

V ságách o dávnověku lidé na mrtvé nikdy nereagují překvapením. Mrtvý obyvatel mohly nemůže nikoho překvapit, což by také bylo dost zvláštní vzhledem k tomu, že se za ním lidé sami vydávají. Ani lidé, kteří se za mrtvým nevydávají, protože jim v tom brání strach, se nezdají být přítomností mrtvých a jejich působením nijak překvapení.

V ságách rodových by se již emoce překvapení předpokládat dala, protože se v nich nevyskytuje ani zdaleka tolik nadpřirozených prvků jako v ságách o dávnověku a lidé mrtvé ani sami nevyhledávají. I přes to však lidé stejně nereagují na setkání s velkým překvapením a zdá se, že ho berou jako něco přirozeného, i když v nich často vzbuzuje strach. Překvapení bychom mohli vyčíst z reakce lidí na zjevení Porgunny, avšak jejich reakce není nijak silná a spíše u nich dále převládal strach. Překvapení je jednoznačné pouze z reakce Sigríð ze *Ságy o Eiríkovi Zrzavém*, která překvapením dokonce vykřikne. Toto setkání však není typickým zjevením revenantů, ale pravděpodobně se jedná o Sigríðinu vizi do budoucnosti, a tak tento projev emocí nemůžeme s určitostí přisuzovat kontaktu s mrtvými. Jinak se z popisu situace nikdy nezdá, že by byli lidé při pohledu na revenanta, a to ani v tulení podobě, zaskočení.

Překvapení tedy není typickou emocí při setkání se s mrtvým ani v ságách o dávnověku, ani v ságách rodových. Přesto však v rodových ságách můžeme v některých případech vypožorovat reakci překvapení, která je však pravděpodobně způsobena tím, že lidé revenanty neočekávali, a proto je překvapili, což se v ságách o dávnověku, kde se za mrtvými vydávají, stát nemůže.

4.2.2. Vqlva

V *Sáze o Vqlsunzích* lidé nejsou z čarodějek překvapení. Ani když přijde čarodějka za Signý, která jí vůbec neočekává, není z její přítomnosti nijak udivená a bez jakýchkoli otázek jí hned přinutí, aby si změnila podobu, což naznačuje to, že schopnosti čarodějek byly všeobecně známé. Stejně tak není pro lidi překvapením to, co dovede způsobit Grímhilda svým zlomocným nápojem.

V *Sáze o lidech z Eyru* jsou čarodějky Geirrið a Katla součástí společnosti a lidé o jejich schopnostech věděli. Lidé tedy nebyli překvapení z čarodějek samotných, ale ani z jejich schopností, protože po tom, co Katla ublížila Gunnlaugovi, lidé pouze konstatovali, že to způsobila kouzla. Muži nebyli ani překvapení, když si uvědomili, že jim Katla mávla zrak a oni tak nebyli schopni vidět Odda. Dokonce ani hlava pronášející věštecké verše, což jistě nebyla všední záležitost, nebyla ve Freysteinovi schopná vyvolat překvapení. Vědma ze *Ságy o Eiríkovi Zrzavém* chodila od hospodářství k hospodářství a vzhledem k tomu, že si jí lidé na statky sami zvali a věděli, jaký rituál provádí a jak, nemohla je překvapit ani ona.

V *sáze o dávnověku*, ani v rodových nevyvolávaly *vǫlvy* v lidech překvapení. V každém ze *ságových* žánrů mohou *vǫlvy* působit lidem zlo i dobro, ale ani na jedno nereagují lidé s údivem. I v tak odlišných společnostech, jako jsou vyobrazeny v *ságách o dávnověku* a rodových, byly *vǫlvy* jejich součástí a nemohly tak vyvolávat žádné emoce překvapení.

4.2.3. Berserkové

V *Sáze o Hervaře* muži z Hjálmarovi družiny pravděpodobně mohli být překvapení, když se na jejich lodi objevilo dvanáct zuřivých bojovníků, ale očividně v nich berserkovské běsnění, ani jejich vytí a hryzáni do štítů, žádný velký údiv nevyvolalo. Také Hjálmar s Oddem berserkovi podle vytí poznají, ale nezdají se tím být nijak překvapení, ale spíše vystrašení. V *sáze o dávnověku* překvapení tedy není typickou reakcí na přítomnost berserků.

V *Sáze o lidech z Eyru* je berserské běsnění, spojené s měněním podoby, popsáno jako všední záležitost, která je pro berserky, kteří jsou součástí společnosti, typická. Lidé tak nejsou z tohoto běsnění překvapení. Za překvapení bychom mohli jediné považovat emoci, kterou lidé pociťují, když prokouknou berserskou pravou povahu. I přes to, že byl Vermund jarlem o proměnlivé povaze berserků informován, trval na tom, že si berserky sebou vezme a že mu budou k užitku. Když se později projevila špatná povaha berserků, mohlo to být pro Vermunda překvapením, že mu nejsou k užitku, jako spíš ke škodě.

Ačkoli se zdá, že berserkové dokázali lidi i překvapit, toto překvapení nebylo zřejmě nikdy ani v jednom *ságovém* žánru způsobeno jejich propojeností s Jiným. Na berserské běsnění lidé v *sáze o dávnověku*, stejně tak jako v rodové, nereagují překvapením.

4.3. Odpor

4.3.1. Setkání s mrtvým

Když Hervor v sáze o dávnověku vstoupí do mohyly svého mrtvého otce, zjistíme, že mrtvoly v mohylách nepodléhaly procesu rozkladu. Hervor tedy neměla důvod při setkání s mrtvým pociťovat fyzický odpor a podle jejích reakcí ho opravdu nepociťovala. Ani ve druhé sáze o dávnověku, v *Sáze o Völsunzích*, nepociťuje Sigurð vydávající se za Brynhildou při jejich setkání odpor. Vzhledem k tomu, že Brynhild není mrtvá, neměl by k tomu Sigurð ani důvod a naopak se mu Brynhild zdá krásná.

V rodových ságách revenanti vycházející mezi živé vypadají stejně jako zaživa, kromě toho, že jsou většinou větší a silnější a je viditelné to, jak zemřeli. Lidé tak k revenantům pravděpodobně nepociťují odpor a to, že se k nim zdráhají přistoupit je spíše způsobeno tím, že se jich bojí, než že by je odpuzovali.

V ságách o dávnověku i v sáze rodové, vypadají mrtví téměř stejně jako zaživa a jejich vzhled není nijak odpudivý ani v jedné ze ság. I když v ságách o dávnověku lidé k mrtvým sami přistupují a v ságách rodových se tomuto kontaktu většinou vyhýbají, neznamená to, že by lidé v rodových ságách cítili k mrtvým větší odpor než v ságách o dávnověku, ale spíše větší strach. Setkání s Jiným tedy v lidech téměř nikdy nevyvolává odpor.

4.3.2. Völvva

V *Sáze o Völsunzích* nikdo z lidí nereaguje na čarodějky fyzickým odporem. Vzhled čarodějek zřejmě nebyl nijak odpudivý, protože Sigurðovi se očividně čarodějka, se kterou si Signý vyměnila podobu, líbila. Fyzicky tedy čarodějky odpudivé nebyly, ale například Grímhild v Brynhildě vzbuzovala jakýsi odpor a negativní pocity kvůli používání svých kouzel. Brynhild byla však jediná s podobnými pocity vůči čarodějce.

V *Sáze o lidech z Eyru* je popsán pouze Katly vzhled, Katla je pohledná žena a ani Geirríðy vzhled pravděpodobně není nijak odpudivý. Odpor vůči Katle je v lidech vyvolán až jejím působením na ně. To, že Katla klamala mužům zrak, je nejen rozzlobilo, ale možná ke Katle kvůli tomu začali chovat i odpor, a proto jí usmrtili.

Vzhled čarodějek, nebo vědem tedy není ani v jednom ze ságových žánrů nijak odpudivý a naopak jsou některé čarodějky popsány jako pohledné. Rozdíl ve vzhledu čarodějek, který můžeme pozorovat mezi ságou o dávnověku a rodových, je ten, že čarodějky ze ságy o dávnověku mají schopnost měnit svou podobu a tuto schopnost mohou naučit i ostatní, kteří

nejsou nijak spirituálně nadaní. Každopádně vzhled *vǫlv* v lidech nevyvolává žádný fyzický odpor ani v jednom ze žánrů ság. Navíc v obou žánrech mohli lidé k čarodějkám chovat odpor, protože jim způsobily svými kouzly nějaké nesnáze.

4.3.3. Berserkové

Berserkové se svým vzhledem od ostatních v *Sáze o Hervaře* neliší, pouze jsou větší a silnější. V lidech tedy nevyvolává odpor vzhled berserků a zřejmě ani berserkovské běsnění. Když berserkové změní svou podobu, začnou běsnit a hryzat do štítů, avšak lidé reagují pouze strachem a ne odporem vůči tomuto chování. Lidé však mohou vůči berserkům cítit odpor v oblasti společenských norem. Když si Hjørvard chce vzít švédskou princeznu vyvolá to odpor nejen u ní, ale i u jejího otce a Hjálmara. Tento odpor zřejmě vyvolává špatná pověst, kterou berserkové u ostatních lidí mají.

V *Sáze o lidech z Eyru* pravděpodobně Vermund i Styr začnou chovat k berserkům odpor, když jim berserkové začnou dělat obtíže. Jejich odpor vůči berserkům je tak silný, že se jich snaží zbavit za každou cenu a Vermund ani Styr k tomu neváhají použít Isti. Pro Styra začne být pobyt s berserky problematický potom, co se Halli začne zajímat o jeho dceru a ženění.

Berserkové v *sáze o dávnověku* ani rodové v lidech nevyvolávají žádný fyzický odpor, protože jejich vzhled odpudivý nebyl, ale mohou v lidech vyvolávat jakýsi morální, nebo společenský odpor. Pro ženy, stejně tak jako pro jejich otce, z obou ságových žánrů bylo nepřijatelné přijmout berserka za manžela. V obou případech, v případě Hjørvarda i Halliho, byl důvod pro jejich odmítnutí pověst o jejich zlé povaze. Pro ženy tedy nebylo přijatelné vzít si berserky, kteří byli nějakým způsobem spojen s Jiným, stejně tak jako pro bohyně brát si *pursy*, typické obyvatele Jiného světa.

4.4. Radost

4.4.1. Setkání s mrtvým

V ságách o dávnověku se hrdinové radují, když dostanou to, pro co si do mohyly přišli. Hervør je díky získání Tyrfinngu nadšená a nic by jí v tu chvíli neudělalo větší radost, než jeho opatření. Její nevlídné a vzpurné chování se změní na přátelské v tu chvíli, co se meč dostane do jejích rukou. Obdobně radostný je Sigurð, když ho Brynhild naučí runám a dá mu dobré rady a když získá její ruku pro Gunnara.

Lidé v rodové sáze při setkání s mrtvými radost nikdy neprojevují. To nemusí být dáno pouze tím, že jim většinou revenanti škodí, protože radost nepociťují ani tehdy, když jim mrtvá Porgunna připravuje jídlo. Naopak by se radostí dalo spíše považovat to, co lidé cítí, když mrtví odejdou z Tohoto světa pryč a konečně se jich nadobro zbaví.

Zásadní rozdíl mezi žánry je tedy ten, že hrdinům ze ság o dávnověku udělá radost, když překonají překážky, dostanou se k mrtvým a získají to, pro co si přišli, zatímco v rodových se mrtvých snaží zbavit a v kontaktu s nimi nebýt. Jelikož děj ság o dávnověku je zasazen do dávných dob, a tak vůči němu mají lidé větší odstup, nedělá jim komunikace s mrtvými problém. Ale v ságách rodových, které nejsou dějově tak vzdálené, už se lidé snaží vůči revenantům zjednat určitý odstup a od mrtvých se již nadobro odloučit.

4.4.2. Vølva

V *Sáze o Vølsunzích* mohly vølvy v lidech vyvolat jistě i radost. Signý je očividně ráda, že k nim zavítala čarodějka a může si s ní vyměnit podobu a zplodit tak potomka se svým bratrem. Kdyby totiž Sinfjotli, Sigmundův a Signý syn, nepřišel na svět, nebyl by Signý otec, král Vølsung, nikdy pomstěn. I když Grímhild svým kouzelným nápojem rozzlobila Brynhildu, Guðrún nápojem udělala pravděpodobně radost, protože Guðrún díky němu získala Sigurða, kterého velmi milovala.

V *Sáze o Eiríkovi Zrzavém* měli lidé v Grónsku nepochybně radost, když jim Þorbjörg sdělila, že hlad nepotrvá déle než tuto zimu. Radost měla pravděpodobně i Guðríð, která se díky vědmě dozvěděla jen dobré věci.

V obou žánrech tedy vølvy nevyvolávaly svým působením v lidech pouze negativní emoce, ale lidé mohli mít díky jejich činům i radost. Čarodějky se mohly rozhodnout lidem pomoci, nebo jim uškodit a podle toho, pak na ně lidé reagovali buď radostí, nebo hněvem. Vědma však lidem jen sdělovala, co se dozvěděla v Jiném světě, a tak neovlivňovala náladu lidí přímo ona podle toho, jak se sama rozhodla.

4.4.3. Berserkové

V *Sáze o Hervaře* berserkové lidem nedělají radost, jako spíše potíže. Král Ingjald stojí před těžkým rozhodnutím, zda dát berserkovi svou dceru a Hjálmar s celou družinou přijde kvůli berserkům o život.

V *Sáze o lidech z Eyrú* berserkové nepůsobí lidem radost často, ale Vermund měl pravděpodobně ze získání berserků na chvíli radost, než toho začal litovat. Stejně tak je možné, že Styrovi udělali berserkové radost, když pro něj zabili jeho nepřátele, postavili cestu přes lávové pole a ovčín.

Radost není častou emocí, kterou by berserkové v lidech vyvolávali ani v jednom ze žánrů. Spíše jim pokaždé činí potíže a radost lidé mají, když se s berserky již nemusejí stýkat.

4.5. Hněv

4.5.1. Setkání s mrtvým

V *Sáze o Hervaře* je Hervor ztateně rozzlobená, když jí její otec odmítá dát meč a neustále jí před ním varuje a nepochybně by byla schopná přistoupit i k násilí, kdyby nedosáhla svého po dobrém. Hervor tedy cítí vůči mrtvému hněv a vůbec se nezdráhá ho před ním dát verbálně najevo.

V *Sáze o lidech z Eyrú* můžeme z jednání lidí vypožorovat známky hněvu. Lidé musejí být nepochybně našťvaní, protože jim revenanti škodí a svůj hněv dávají najevo tím, že se nezdráhají na revenantech dopouštět násilí. Příchod mrtvých tedy lidé nevidí rádi a musí v nich vyvolávat hněv, protože jinak by se jich lidé nesnažili tak urputně zbavit zrovna násilím, jako například Kjartan tuleně.

V obou žánrech mohli mrtví vyvolat v lidech hněv, ale z jiných důvodů. V *sáze o dávnověku* je hrdinka našťvaná, když jí mrtví nechce vyhovět, ale v rodových ságách jsou lidé na revenanty rozhněvaní, když jim škodí a nechtějí odejít. K násilí a zakročení proti revenantům se však uchýlí pouze hrdinové, kteří jsou schopní překonat strach a svůj hněv fyzicky projevit.

4.5.2. Vqlva

V ságách o dávnověku čarodějky mohly v lidech vyvolat hněv. Brynhild například vůči Grímhildě pociťovala jak nenávisť, tak i hněv a nikdy jí za použití kouzel na Sigurðovi neodpustila. Svůj hněv vůči čarodějce vyjadřovala i navenek tím, že o ní hanlivě mluvila před ostatními.

V *Sáze o lidech z Eyrú* muži i Geirríð cítili hněv vůči Katle. Její klamání zraku a ukrývání syna je rozhněvalo natolik, že Katlu ukamenovali. V ságách není časté, aby muži páchali násilí na ženách, a tak je možné, že jim nedělalo problém Katlu zabít právě proto, že byla čarodějkou.

Hněv mohly čarodějky v lidech vyvolat jak v sáze o dávnověku, tak rodové. Avšak zatímco v sáze o dávnověku byla rozhněvaná pouze Brynhild a svůj hněv vyjadřovala jen verbálně, v rodové sáze čarodějka rozzlobila více lidí a také na to doplatila, protože lidé kvůli hněvu přistoupili až k fyzickému násilí vůči čarodějce.

4.5.3. Berserkové

V *Sáze o Hervaře* mohl být hněv v lidech vyvolán zlou povahou berserků a jejich žádostmi, které lidem nebyly vždy po mysli. Například Hjǫrvardova žádost o ruku švédské princezny mohla Hjálmara rozzlobit natolik, že musel zakročít a dokonce byl ochotný se s berserky utkat, za což nakonec zaplatil životem.

V *Sáze o lidech z Eyrú* se dá hněv vůči berserkům vypozařovat z reakce Styra, který berserky nakonec zabil. Když Halli požádá Styra o ruku jeho dcery, Styr se nezdá být rozzlobený, ale spíše vystrašený z berserkovi reakce na odmítnutí. Takže i když berserky nakonec zabije spíše ze strachu, dá se předpokládat, že u vraždy musel vůči berserkům cítit i jistou dávku hněvu.

V sáze o dávnověku je hněv vůči berserkům znatelnější než v rodové sáze, ale hněv má v obou ságách stejný původ, kterým je žádost berserků o ruku ženy. V *Sáze o Hervaře* hněv vyústil ve fyzický souboj a hrdina na svůj hněv vůči berserkům doplatil svým životem, zatímco v *Sáze o lidech z Eyrú* pravděpodobně Styr cítil více strachu než hněvu a berserkům se přímo nepostavil.

Hněv je každopádně typickou emocí, kterou prožívají sami berserkové v obou ságových žánrech, když mění svou podobu. Při válčení na sebe berou jinou podobu, během které jsou tak zuřiví, že to ovlivní i jejich cítění a oni nevnímají ani bolest, ani emoci strachu. Když se vrátí z Jiného do své normální podoby, jsou touto přeměnou a běsněním velmi fyzicky vyčerpaní. Toto vyčerpání můžeme pozorovat u Halliho s Leiknim, avšak Angantý se svými bratry se po běsnění na lodích nezdají nijak fyzicky vyčerpaní a jsou schopni svést další souboj. Není ani pravděpodobné, že by byli stále v Jiném stavu a po souboji na lodích se z

něj ještě nedostali, protože s Hjálmarem a Oddem komunikovali podle společenských norem a vedli s nimi ukázněný boj, který berserkovskému běsnění nebyl podobný.

4.6. Smutek

4.6.1. Setkání s mrtvým

V ani jedné ze ság o dávnověku nereaguje hrdina na setkání s mrtvým smutkem. I když se Hervor setkává se svým mrtvým otcem, z jejích reakcí není smutek vůbec rozpoznatelný. Hervor je rozzlobená, když jí otec nechce vydat meč, chová se k němu hrubě a když meč konečně dostane, tak má radost, ovšem za celou dobu neprojeví smutek. Hervor svého otce za života nikdy nepoznala, což by mohl být jeden z důvodů, proč při kontaktu s ním nepociťuje smutek.

V *Sáze o lidech z Eyrú* lidé při kontaktu s revenanty smutek necítí a protože jim většinou škodí, cítí lidé spíše strach, nebo hněv. Jediný, kdo by mohl smutek pociťovat, je Arnkel, protože se setkává s mrtvolou svého otce. Ani Arnkel však smutek zřejmě necítí, což může být způsobeno tím, že s otcem neměl za života dobrý vztah, že revenant v jeho blízkosti vůbec nepůsobil, nebo kvůli tomu, že revenant ostatním lidem škodil. Arnkel tak také cítí spíše hněv, než smutek. Navíc může být absence smutku vysvětlena tím, že revenanti do světa živých už nepatřili, a tak na ně lidé reagovali odlišně než jako na své živé příbuzné.

Jediný, kdo v rodové sáze v souvislosti s odchodem do Jiného reaguje smutkem, je mrtvý Porstein, když se setkává s Guðríðou. I když je pro revenanty typické, jak jsem již ukázala, že si pamatují a zachovávají vztahy, které měli zaživa, není pro ně obvyklé, aby intenzivně projevovali emoce vůči těmto živým. Porstein by navíc jako muž neměl být už vůbec tak emotivní, protože projevování emocí je spíše ženskou záležitostí a u mužů může být považováno za znak zženštilosti. Avšak vzhledem k tomu, že Porstein byl již silně věřícím křesťanem, můžeme jeho projev emocí vztáhnout na teorii od Clover (1993), která ve svém článku tvrdí, že se postoj vůči tomu, co je feminní a co maskulinní, po přijetí křesťanství a evropských norem chování na Severu změnil. Zatímco ženství se stalo ostře vymezeným, maskulinní nyní přesahovalo do oblasti, která dříve byla považována za zženštilou (Clover, 1993: 17). Podle Clover tak Seveřané přestali myslet podle jednoho genderového modelu mnohem dříve než navrhuje Laqueur, a to již po nástupu křesťanství. Podle této teorie by pak tedy Porsteinovo ronění slz nebylo s jeho maskulinitou v protikladu a nemuselo by hned být považováno za zženštilé. Projevování emocí tak už nebylo pouze doménou méně dokonalého, slabšího pohlaví, tedy žen.

Smutek se tedy v ani jednom ze ságových žánrů nevyskytuje u obyčejných lidí, ale v sáze rodové můžeme nalézt smutek u samotného revenanta. Absence smutku v ságách o dávnověku může být způsobena tím, že hrdina se s mrtvým setkává, aby vykonal nějaký velký čin, touží po nějakém zisku nebo slávě, a tak smutek není v takové situaci relevantní. V rodových ságách se pravděpodobně chtějí lidé od mrtvých za každou cenu odloučit a nepovažují je již za obyvatele Tohoto světa, a tak na ně nepohlíží stejně jako zaživa. I když mohou prožívat smutek ze samotného odchodu blízkého, při setkání s revenantem ho již nepociťují.

4.6.2. *Vǫlva*

V *Sáze o Vǫlsunzích* se nevyskytuje smutek u lidí, které se s *vǫlvou* sami setkají, ale mohou jím reagovat lidé, kteří jsou jejich působením ovlivněni nepřímo. Například Signý byla po smrti svých bratrů, kterou způsobila čarodějka v podobě vlčice, nepochybně smutná a stejně tak u Brynhildy můžeme pozorovat jak hněv, tak i smutek kvůli Grímhildy čarodějnému působení.

V rodových ságách čarodějky pravděpodobně žádný smutek u ostatních nezpůsobují. Stejně tak vědma, která je pozvaná na statek v *Sáze o Eiríkovi Zrzavém*, přináší spíše radost než smutek. Z mnou analyzovaných ság se však *spákona* vyskytuje pouze jednou a fakt, že zrovna vyvěští konec hladomoru a udělá tak lidi šťastnými, nemůžeme generalizovat na všechny vědmy z rodových ság.

Smutek tedy není častou reakcí na *vǫlvy* ani v jednom ze žánrů. Avšak čtyři ságy, kterými se zabývám, neposkytují tolik materiálu ohledně *vǫlv*, a tak nelze říct, že by v ságách o dávnověku způsobovaly *vǫlvy* více smutku, než v rodových. Stejně tak nemůžeme tvrdit, že by *spákony* lidem přinášely pouze radost, protože by stejně tak mohly udělat lidem smutné.

4.6.3. Berserkové

V *Sáze o Hervaře* mohli lidé reagovat smutkem v souvislosti s berserky tehdy, když někdo zemřel jejich rukou. Jasným případem je švédská princezna Ingibjörg. Když berserk Angantý zabil Hjálmara, princezna reagovala na jeho smrt tak silně, že prostá emoce smutku ze ztráty milovaného způsobila její smrt. Berserkové tak mohli na lidi fyzicky působit nejen prostřednictvím svého běsnění přímo, ale jejich působení tak mohlo způsobit smrt i osobě, která se přímo s nimi nesešla.

V *Sáze o lidech z Eyrú* vyvolávají dva berserkové v lidech různé emoce, ale smutek mezi nimi není tak dobře rozpoznatelný. Vermund a Styr mohli být z berserků smutní, když si uvědomili, že jsou jim na obtíž a nebude tak snadné se jich zbavit.

I když smutek není obvyklou emocí ve spojitosti s berserky, v obou ságových žánrech smutek nalézt lze. V obou ságách mohou být lidé smutní kvůli činům, které berserkové vykonali.

5. Jak na setkání s Jiným lidé reagují fyzicky

5.1. Zranění a smrt

Völvy neovlivňovaly lidi svým působením pouze emocionálně, ale i fyzicky. Kromě toho, že byly čarodějky v *sáze o dávnověku* schopné vyměnit si s ostatními svou podobu, v rodových jim mohly i fyzicky ublížit. Například Katla provozovala jakýsi noční *seiðr*, který na dálku způsobil zranění a nemoc Gunnlaugovi. Ze ságy však není jasné, jak přesně toho Katla dosáhla, ale ostatní lidé hned poznali, že tyto rány způsobil nějaké působení Jiného.

Také mrtví, ať už *haugbúi* v mohylách nebo *draugové* vycházející mezi lidi, působili lidem fyzická zranění a také smrt. V rodových ságách umírá více lidí působením Jiného než v ságách o dávnověku a lidé umírají přímo kvůli tomuto setkání. V *Sáze o lidech z Eyrú* revenanti lidi napadají fyzicky, působí jim nemoci, pomatení a posedlost, což následně způsobil smrt. Oproti těmto úmrtím přichází smrt v ságách o dávnověku až za dlouhou dobu, setkání se s Jiným může přivodit smrt až po několika generacích. Dobrovolný vstup do Jiného světa za nějakým účelem je vždy dvojznačný, protože hrdina z něj sice získá, ale musí za to také zaplatit a někdy právě tou největší cenou. I přes to, že je hrdina varován před rizikem, je jeho údělem cennost z Jiného světa získat a přijmout svůj osud, a tak Angatýúv meč přinese až po čase smrt mnoha lidem nejen z Hervařina rodu a sňatek Brynhildy s Gunnarem, který se vydal zařídit Sigurð, přinese smrt Sigurðovi i Brynhildě.

U berserků je jednoznačně vidět, jak svým propojením s Jiným působili lidem zranění a smrt. Během svého běsnění v extatickém stavu mohli zabít mnoho mužů, kteří je číselně převyšovali, právě kvůli neznání bolesti a strachu, které bylo způsobeno jejich propojeností s Jiným světem.

5.2. Vyčerpání po cestě do Jiného

Vzhledem k tomu, že počítám *vǫlvy* a berserky do kategorie Jiných bytostí, díky jejich propojenosti s Jiným světem, je zajímavé se podívat i na to, jak oni sami fyzicky reagovali na cestu do Jiného. *Vǫlva* věští pomocí transu, kdy se vydává pro odpovědi z bezpečného místa do Jiného světa a odpovědi může získat například od mrtvých předků. Zpěv pomáhá navodit tyto extatické stavy a rituálu se účastní i pozorovatelé, kteří se díky vizualizaci nachází také v Jiných světech, avšak pouze před branami, protože pouze *vǫlva* se může dostat dále a získat odpovědi (Blain, 2002: 35). Pro živou *vǫlvu*, stejně tak jako pro probuzenou mytologickou *vǫlvu* z eddické písně *Baldrsdraumar*, bylo velmi fyzicky náročné, nebo dokonce bolestivé, získat pomocí tohoto transu skryté vědomosti (Davidson, 1977: 166). Porbjörg ze *Ságy o Eiríkovi Zrzavém* však po tom, co získá vědění od duchů, kteří byli přivoláni krásným zpěvem, nepůsobí nijak vyčerpaně, ani ublíženě, ale právě naopak. Její nálada působí radostněji a aktivněji, než před stavem, ve kterém vědění dosáhla. Zpěv vědmu rozradostnil a nezdá se tak, že by jí kontakt s Jiným nějak emocionálně, nebo fyzicky negativně poznamenal. Avšak to, že přeci jen potřebovala na cestu více energie by naznačoval fakt, že před rituálem věštění musela dostat speciální pokrm a hlavně se vyspat. *Sága o Eiríkovi Zrzavém* však nepotvrdila hypotézu, že by se *spákona* po rituálu cítila vyčerpaně.

V případě berserků ale nalezneme důkaz o fyzické únavě po cestě do Jiného v *Sáze o lídech z Eyru*, konkrétně ve scéně, kdy se Halli s Leiknim vracejí na statek po berserkovském běsnění. Styr si byl tohoto efektu vědom a jejich únavu využil k tomu, aby je mohl snáze zabít.

6. Jaká je řeč těla lidí při kontaktu s Jiným

Pokud výzkum emocí propojíme s řečí těla postav, je zajímavé sledovat, zda jsou verbální projevy emocí postav s jejich řečí těla v souladu.

Ve všech případech, kdy hrdina cestuje do Jiného za účelem zisku, tedy v *Sáze o Hervaře a Vǫlsunzích*, je představitel Jiného vůči hrdinovi v podřízeném postavení. Když Hervǫr vstoupí do Angatýovi mohyly, tak on sedí, zatímco ona nad ním stojí a stejně tak tomu je v případě Brynhildy a Sigurða. Nadřazené postavení Hervary i Sigurða je v souladu s jejich verbálním projevem, oba dva určují představitelům Jiného podmínky a i když od nich něco chtějí, tak je o to neprosí s úctou a zdrženlivostí. Jedině v případě druhého setkání Sigurða a Brynhildy jejich řeč těla nesouhlasí s jejich konverzací. Sigurð nad Brynhildou stojí, zatímco ona sedí ve svém křesle, což evokuje pocit, že má Sigurð navrch. Brynhild mu však dává jasně najevo, že tentokrát nebude tak lehké získat od ní to, pro co si přišel a zatímco on jí usilovně

přemlouvá, ona si trvá na svém. Když se její odmítavý přístup změní a Sigurð prolomí její odpor, změní se i jejich řeč těla, Brynhild si stoupne a jsou si rovni. Brynhildy sezení mohlo také naznačovat její pasivitu a neochotu, což by pak souhlasilo s její neochotou si Gunnara vzít a změna jejího názoru na svatbu pak byla posílena jejím náhlým zvednutím se z křesla.

Odlisný vzorec však nalezneme ve fyzických postojích při komunikaci s *völvou*. Tady totiž naopak většinou sedí představitel Tohoto světa a *völvy* mají nadřazené postavení. Když čarodějka v podobě vlčice požívá bratry, oni sedí s kládou na nohách, zatímco ona nad nimi stojí. Stejně tak Signý sedí ve své komnatě, když za ní přichází čarodějka. Nejnadřazenější postavení však zaujímala *spákona* ze *Ságy o Eiríkovi Zrzavém*, pro kterou bylo připraveno vyvýšené místo, jako bylo pro *spákony* zvykem. Avšak nadřazené postavení *spákony* bylo v souladu s tím, jak se k ní ostatní lidé chovali, tedy s úctou a snahou jí neurazit, což se nedá říci o přístupu Signý k čarodějce. Signý, i když seděla, měla nad čarodějkou navrch, jak vyplývá z jejich rozhovoru.

Emoce strachu je nejčastější emocí, u které verbální projev postav neodpovídá jejich řeči těla. I když postavy vyjádří slovně svůj strach, jejich přirozenou reakcí na strach by měl být útek, ale to v několika případech nesouhlasí. Při kontaktu s mrtvými je útek typickou reakcí na strach pouze u obyčejných lidí. Například pastýř na ostrově Sámsey varuje Herveru před nebezpečím, sám je očividně z mrtvých a mohl vyděšený a jeho fyzickou reakcí na tento strach je útek. Také lidé z rodových ság se snaží před mrtvými uniknout a například se stěhují pryč ze statků, kde bydlí, když jsou vyděšení (další příklady viz tabulky). Avšak hrdinové se pokaždé vyznačují překonáním strachu a nebojácností. U Hervary nemůžeme rozeznat strach ani z verbálního projevu, protože naopak tvrdí, že se mohylových ohňů ani mrtvých nebojí a že neustoupí dokud nedostane to, pro co si přišla, což také dodrží. Na konci scény však Hervor z místa rychle odchází a nezůstává déle než musí, což by mohl být náznak strachu, ale tento možný strach rozhodně nedonutil Herveru k zbrklému útěku, jako pastýře a její společníky. Totéž platí pro další hrdiny ság, takže Sigurð neváhá vstoupit do ohnivé bariéry, Arnkel se postavil mrtvole svého otce a přemístit ji. Stejně tak Kjartan jako jediný prokáže nebojácnost, když zaútočí na zlovolného revenanta, zatímco ostatních se chopil děs a čeledín strachem dokonce omdlel. Hrdinové tedy na stejné situaci, na které obyčejní lidé reagují útekem, reagují naopak útokem a neústupností.

Stejně tak při setkání s berserky, kdy mají lidé strach a verbálně ho projevují, nereagují lidé vždy na strach útekem. V *Sáze o Hervaře* to nejdříve můžeme pozorovat u mužů na lodích, kteří mají strach, avšak z lodí neutečou a naopak se chopí zbraní, neopustí svá místa a svůj strach nedávají navenek najevo. Dalším neustupujícím hrdinou je Hjálmar, podle kterého by

lidé nikdy neměli utíkat před svými nepřáteli, což také dodrží a s berserky svede boj, ve kterém padne. Z toho vidíme, že v sáze o dávnověku jsou muži nebojácní i v situacích nahánějících ostatním strach, neutíkají a brání se přímo. To však nemůžeme nalézt v rodové sáze, kde se Styr svému strachu nedokáže takto postavit a jeho verbální projevy, přiznání strachu, jsou v souladu s jeho řečí těla, tedy neschopností se berserkům postavit přímo. Místo toho Styr berserky napadne pomocí lsti a zabije je, když jsou nejvíce oslabení.

7. Závěr

Fyzické následky z kontaktu s Jiným, jako zranění a smrt, jsou častější v rodových ságách, kde umírá více lidí a bytosti Jiného jim působí mnoho zranění. V tomto ságovém žánru, na rozdíl od ság o dávnověku, lidé kontakt s Jiným nevyhledávají a nejsou na něj připraveni, a možná právě proto jim způsobuje tak negativní fyzické následky. *Vply* a berserkové by podle existujících teorií měli na cestu do Jiného reagovat fyzickým vyčerpáním, to se však v případech, které se dají nalézt v mnou analyzovaných ságách, potvrdilo pouze u berserků ze ságy o dávnověku.

V rodových ságách i v ságách o dávnověku reagují obyčejní lidé na emoce strachu útekem, takže jejich verbální projevy strachu jsou v souladu s fyzickými reakcemi, tento soulad však nenajdeme u hrdinů ság, kteří pokud se vůbec bojí, tak před bytostí Jiného neustupují a neutíkají. V rodových ságách však postavy nezaujmají tak nadřazené postavení vůči bytostem Jiného světa jako v ságách o dávnověku, například při setkání se mrtvým.

Co se týká emocí, zjistila jsem, že v ságách o dávnověku lidé vůbec nereagují přímo na Jiné emocemi smutku nebo odporu, zatímco radost z jejich chování vyčíst můžeme. Jelikož lidé v ságách o dávnověku v několika případech reagují agresivněji než v ságách rodových, je jasné, že pociťují častěji a intenzivněji emoci hněv. V ságách o dávnověku se lidé celkově méně bojí, i když emoce strachu se v nich nalézt přeci jen dá, a také jsou ze setkání s Jiným méně překvapení než v ságách rodových. Tato zjištění je v souladu s celkovou charakteristikou tohoto žánru, protože děj ság o dávnověku je totiž zasazen do prehistorické doby mimo reálný svět. Nadpřirozeno se tak v nich vyskytuje velmi často, není v nich potlačováno jako v ságách rodových a je součástí tohoto dávného fantastického světa. Ságy o dávnověku tak plní svůj primární účel, tedy pobavit čtenáře a přenést ho do světa, kde se může potkat s bytostmi Jiného.

Naproti tomu v rodových ságách lidé cítí strach při setkání s Jiným mnohem častěji, stejně tak jako emoci překvapení. Toto opět koresponduje s tímto ságovým žánrem, protože v

rodových ságách se již tolik nadpřirozených jevů jako v ságách o dávnověku, nevyskytuje, a tak je pochopitelné, že na něj lidé reagují právě těmito dvěma emocemi. Rodové ságy zobrazují reálný svět Islandců ve středověku, popisují skutky postav, jejich předky a potomky a do detailu vykládají soudní líčení sporů. Nadpřirozeno v nich tak nemá místo, lidé se od bytostí Jiného světa snaží za každou cenu odloučit a nevyhledávají ho jako v ságách o dávnověku. Právě proto pravděpodobně není v rodových ságách hojně zastoupena ani emoce smutku, protože vracející se příbuzní již nebyli obyvateli Tohoto světa a neměli v něm co dělat.

Analyzované ságové žánry mají sice různé charakteristické rysy, v obou ale můžeme sledovat širokou škálu emocí, kterou setkání lidí s Jinými může vyvolávat. Tyto emoce se mohou právě v závislosti na daném ságovém žánru, jak bylo dokázáno, lišit.

Emoce je složité rozeznávat a interpretovat i u lidí, které důvěrně známe, a riziko, že emoce budou interpretovány mylně, je ještě vyšší, když je hledáme u člověka, který nemá stejné kulturní zázemí a není náš současník. Od fiktivních ságových postav nás dělí odlišná kultura, jejich emoce musíme rekonstruovat napříč osmi staletími a navíc skrze neúplné zdroje, které staroislandské ságy představují (Miller, 1992: 93). K interpretaci emocí musíme navíc přistupovat s vědomím, že jeden fyzický projev může představovat různé emoce, a tak nemůžeme nikdy s přesností určit, o kterou konkrétní emoci se v danou chvíli jedná. Přes všechny tyto komplikace se však z verbálních a fyzických projevů postav po pečlivém čtení dá rozeznat množství různých emocí, a tak bych tuto práci ukončila poznatkem, že postavy staroislandských ság nejsou emočně chladné, emoce pouze prožívají odlišně a v jiných situacích než my dnes.

8. Zdroje

8.1. Primární literatura

Sága o Eiríkovi Zrzavém, in: *Staroislandské ságy*. (2015) Vyd. 1. Překlad Ladislav Heger. Praha: Garamond

Sága o Hervaře: Hervarar saga. (2008) Vyd. 1. Praha: Herrmann & synové

Sága o lidech z Eyru, in: *Staroislandské ságy*. (2015) Vyd. 1. Překlad Ladislav Heger. Praha: Garamond

Sága o Völsunzích a jiné ságy o severském dávnověku. (2011) Vyd. 1. Překlad Helena Kadečková, Veronika Dudková. Ilustrace Petr Sládek. Praha: Argo

8.2. Sekundární literatura

Blain, J. (2002). *Nine worlds of seid-magic: ecstasy and neo-shamanism in northern European paganism*. New York: Routledge

Brummet, B. (2010). *Techniques of close reading*. Los Angeles: SAGE

Byock, J., L. (1984). Saga Form, Oral Prehistory, and the Icelandic Social Context. *New Literary History* [online]. **16**(1) [cit. 2016-02-10]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/468780?origin=crossref>

Clover, C., J. (1993). Regardless of sex: Men, Women, and Power in Early Northern Europe. *Speculum*. **68**(2), 363 - 387. DOI: <http://doi.org/10.2307/2864557>.

Davidson, H., R., E. (1988). *Myths and symbols in pagan Europe: early Scandinavian and Celtic religions*. Syracuse: Syracuse University Press

Davidson, H., R., E. (1977). *The road to hel a study of the conception of the dead in Old Norse literature*. 2. repr. Westport, Conn: Greenwood Press

Hendl, J. (2008). *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál

Jochens, J. (1991). Before the Male Gaze: the Absence of the Female Body in Old Norse. *Sex in the Middle Ages: A Book of Essays*. New York: Garland, s. 3-29.

Kadečková, H. (2001). *Dějiny Islandu*. Praha: Lidové noviny.

Kadečková, H. (1997). *Dějiny severských literatur*. 2. vyd. Praha: Karolinum

Kanerva, K. (2013). Rituals for the Restless Dead: The Authority of the Deceased in Medieval Iceland. *Authorities in the Middle Ages. Influence, Legitimacy and Power in Medieval Society*, pp. 205-227. Eds. Sini Kangas, Mia Korpiola, Tuija Ainonen. *Fundamentals of Medieval and Early Modern Culture 12*. Berlin and Boston: de Gruyter

Kassin, S., M. (2007). *Psychologie*. Vyd. 1. Brno: Computer Press

Kozák, J. (2008). in *Sága o Hervaře: Hervarar saga*. Vyd. 1. Praha: Herrmann & synové

KOZÁK, J. (2009). *Sága o Hervaře: komentář*. Vyd. 1. Praha: Herrmann & synové, 2009. ISBN 9788087054154.

Larrington, C. (2001). The psychology of emotion and study of the medieval period. *Early Medieval Europe* [online]. **10**(2), 251-256 [cit. 2016-03-23]. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/1468-0254.00090>

McKinnell, J. (2005). *Meeting the other in Norse myth and legend*. Rochester, NY: D.S. Brewer

Miller, W., I. (1992). Emotions and the sagas. in Pálsson, G. (ed.). *From sagas to society: comparative approaches to early Iceland*. Enfield Lock, Middlesex, UK: Hisarlik Press, s. 89 - 109

Novotná, M. (2015). in *Staroislandské ságy*. Vyd. 1. Překlad Ladislav Heger. Praha: Garamond

Plhánková, A. (2004). *Učebnice obecné psychologie*. Vyd. 1. Praha: Academia

Ross, M. C. (2010). *The Cambridge introduction to the old Norse-Icelandic saga*. Cambridge: Cambridge University Press

Sturluson, S. (2003). *Edda a Sága o Ynglinzích*. Vyd. 2., V Argu 1. Překlad Helena Kadečková. Praha: Argo

Vidalín, A. (2016). Some Thoughts on the Supernatural, the Fantastic and the Paranormal in Medieval and Modern Literature. In: Kuusela, T. (Ed.) a Maiello G. (Ed.), *Folk Belief and Traditions of the Supernatural* (7-26). Beewolf Press